

ERICA

over leven

Rob Snijders

Erica, over leven

Amsterdam, 13 mei 2019

© Rob Snijders, BMWWD | *Educatieve Dienstverlening*

Niets uit deze publicatie mag op welke zijde dan ook worden gebruikt zonder toestemming van de auteur of de uitgever.

Inhoud

Inhoud	3
Voorwoord	4
Wenen, jaren dertig.	6
Het leven met moeder	15
De jas	18
De Martha-Stichting	26
De tijd in de Martha Stichting	32
De kindbescherming en de OPK.....	39
Op eigen benen	42
Marius.....	44
Maarten.....	49
Jacob.....	52
Arie	57
Jessica.....	58
Verlaten	63
Afgekeurd	64
Twee vrouwen en een jas.....	75
De verre liefdes	80
Israël	81
De Joodse identiteit.....	85
Bloeme.....	88
Hartinfarct	90
Internet.....	94
Later.....	96
De reden van Erica voor dit boek	97
Niet reanimeren	98
Nawoord.....	99
Met dank aan:	100

Voorwoord

Erica van Beek leerde ik kennen in de periode dat ik aan de UvA geschiedenis studeerde. Daarnaast ben ik de maker van twee websites, een over de Joodse geschiedenis van Amsterdam en een over de Joodse geschiedenis van Rotterdam. Erica en ik hadden al eerder contact per mail, want lang daarvoor stuurde ze me het verhaal over het adres waar ze als kleuter woonde, de Vrolikstraat 285hs. Het was een bijzonder verhaal en kort erna kwam ik in het bezit van het door Erica geschreven boek *Twee vrouwen en een jas*. Het boek was door een veel jongere Erica geschreven. Nu is ze over de tachtig, aan huis gekluisterd en haar contact met de wereld bestaat, naast bezoeken van haar dochter, vrienden en bekenden, uit internet en met name Facebook. Daar is Erica actief en komt de actievoerder die ze was regelmatig weer naar voren.

Erica wilde me leren kennen en uit een bezoekje af en toe groeide een regelmatig contact en een vriendschap. Erica bewonderde de websites, ik haar kennis over Joods Amsterdam, en op een bepaald moment kwam de vraag of ik haar biografie wilde schrijven. Ik stemde toe, me niet realiserend welk avontuur we samen daarmee zouden aangaan. Gedurende ruim twee jaar bezocht in Erica bijna wekelijks om stukje bij beetje het verhaal op papier te krijgen. Dat was verre van eenvoudig. Mijn achtergrond als historicus noopte me de bronnen te controleren en het verhaal wat zakelijk weer te geven. De herinneringen van Erica waren deels glashelder, deels gekleurd door haar ervaringen en deels verdrongen. Erica had de verhalen doorleefd en de gebeurtenissen waren vaak traumatisch. Het zaad van de onthechting dat in haar jeugd werd gezaaid bepaalde veel in haar leven. Ze maakte soms keuzes tegen beter weten in. De angst om niet gezien te worden en om niet nuttig te zijn in de samenleving werd de rode draad in veel van de verhalen. Steeds kwam daarbij de veerkracht naar voren. Steeds opnieuw doorgaan, steeds opnieuw naar nieuwe mogelijkheden zoeken, steeds de grens overgaan die de situatie voor je had opgeworpen. Het is en bewonderenswaardig levensverhaal geworden.

Het schrijven van dit verhaal betekende veel voor Erica, maar ook voor haar dochter Jessica die bij

een groot deel van de interviews aanwezig was. Daarnaast heeft Jessica bijgedragen aan het boek, vooral in het deel over de zoons van Erica, een stuk van het verhaal dat vaak te moeilijk voor Erica was om te vertellen. Ook ging ze met me mee naar het archief van de Martha-Stichting en naar het Joods Maatschappelijk Werk. Daarvoor verdient Jessica veel dank.

Erica wilde veel vertellen. Maar niet alles! Een deel kon ze zich niet herinneren en deel hield ze voor zichzelf. Veel moest verteld worden, maar gelijktijdig mocht vooral niemand gekwetst worden. Het werd een onmogelijk taak om alles te vertellen en tegelijkertijd iedereen te sparen. Daarbij komt dat het Erica's blik is op haar leven. Uiteindelijk is het een boek geworden over veerkracht, maar ook over de vernietigende impact van een misdadig regime op het leven. Toen werd gedacht dat de gebeurtenissen voor kinderen niet zo erg waren en dat ze te jong waren om er later last van te hebben. Kinderen in de jaren dertig en veertig werden veel als onmondige wezens behandeld. Er werd besloten over de Joodse Erica om haar tot haar negentiende in een christelijk kindertehuis te plaatsen, een ervaring die haar leven zou bepalen. Bij de verhalen zal men zich waarschijnlijk afvragen hoeveel ellende er in een mensenleven past. Er zijn zelfs verhalen weggelaten om het boek leesbaar te houden. En ondanks alle ervaringen geldt dat dit boek over overleven gaat, over vechten voor een betere mensheid, over vechten voor een betere wereld.

Als schrijver sta je niet buiten schot wanneer een biografie geschreven wordt. Ik realiseerde me onvoldoende wat deze impact zou zijn. De spagaat van de historicus versus de biograaf en de spagaat van afstand houden versus betrokkenheid. Erica bepaalde wat ze wilde loslaten, het verhaal moet verteld worden en tegelijkertijd wilde Erica vooral niemand kwetsen. Dat was een soms onmogelijke opgave. Het was een bijzondere reis die tot dit boek heeft geleid en daarvoor wil ik Erica bedanken.

Amsterdam, november 2018, Rob Snijders

Een deel van de namen is vanwege de privacy gewijzigd.

Wenen, jaren dertig.

Olga Bock was een knappe Joodse vrouw in het Wenen van de jaren dertig. Ze werd er op 19 november 1907 geboren en was dus 23 jaar oud toen de jaren dertig begonnen. Olga was de dochter van Armin Bock, een Joodse Wener met voorouders uit Tsjechië, en Josepha Karpfen (1878), een Joodse vrouw uit Wenen met voorouders uit het Slowaakse Brno.

In Olga's jeugd speelde de Grote Oorlog zich af, de oorlog die later de Eerste Wereldoorlog is gaan heten. Deze oorlog was begonnen met de moord op de Oostenrijkse troonopvolger Frans Ferdinand en zijn vrouw Sophie Chotek in Sarajevo.¹ Maar wie er eerlijk over was, weet dat heel Europa toen dacht dat deze oorlog de opgelopen internationale spanningen zou gaan oplossen. Legers stonden te popelen om korte metten te maken met de tegenstanders. Binnen een paar weken was vrijwel heel Europa bij de oorlog betrokken en zag men de ellende van de oorlog onder ogen. De oorlog pakte heel anders uit, duurde jaren en eiste vele slachtoffers. Olga was zes toen deze oorlog begon en hij duurde tot haar tiende.

Oostenrijk ontsprong na de oorlog de dans. Duitsland werd als de grote boosdoener bestempeld en gedwongen tot demilitarisering en herstelbetalingen. Na de oorlog veranderde er veel, ook in Oostenrijk. Wenen veranderde en dan vooral de sfeer in de stad. Wenen had altijd een sausje van bekrompenheid gehad en nu werd de haat tegen minderheden groter en groter. Vooral de Weense Joden moesten het ontgelden. Soms door rechtstreeks antisemitisme, soms door het achterstellen wanneer er een betrekking vervuld moest worden. Langzaam maakte de samenleving tweederangs burgers van ze.

¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Moord_op_Frans_Ferdinand_van_Oostenrijk

Olga was werkzaam bij de Oostenrijkse afdeling van 'Die Bund', de Algemene Joodse Arbeidersbond. Het was een Joods-socialistische organisatie en het socialistische karakter sloot

veel meer aan bij Olga dan het Joodse aspect. Olga voelde zich vooral socialist. Die Bund geloofde dat Joden harmonieus konden samenleven met de volkeren in Midden- en Oost-Europa. Jiddisch was binnen Die Bund van veel groter belang dan Hebreeuws en het behoud van de Oost-Europese Joodse cultuur vanuit een socialistisch perspectief was voor Die Bund een van de doelstellingen. Maar Die Bund bleek ook een organisatie te worden waar de verhalen over het toenemende antisemitisme zich snel konden verspreiden. Ook naar de kleine afdeling in Wenen waar Olga werkte. Of het door deze verhalen kwam dat Olga besloot om weg te gaan uit Wenen, is niet bekend, en ook niet waarom ze Nederland koos. Het had Parijs of Londen kunnen worden, maar ze koos voor Nederland. In 1932 was Olga in Den Haag en bood zich via een advertentie aan als huishoudster.² Dat Olga juist in deze periode uit Oostenrijk vertrok is geen toeval. Engelbert Dolfuss was kanselier in Oostenrijk geworden en hij bouwde in rap tempo zijn land om in een autoritaire standenstaat waar veel politieke partijen verboden werden.³ De socialistisch ingestelde Olga kon zich daar niet mee verenigen.

De advertentie in de Haagsche Courant leverde reacties op. En Olga kon beginnen in een keurig huis in Den Haag, maar daar bleek al heel snel dat het niet koken was wat ze moest

² "Advertentie". "*Haagsche courant*". 's-Gravenhage, 12-04-1932. Geraadpleegd op Delpher op 10-07-2017, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB04:000146852:mpeg21:a0079>

³ https://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Wenen

doen, maar ze was in een bordeel terecht gekomen en toen dat duidelijk werd vluchtte ze er hals-over-kop weg. Zo kwam ze in Amsterdam terecht en ontmoette Jacob van Beek (Amsterdam, 8 maart 1910). Jaap was een zachtaardige man en Olga was voor hem een mondaine vrouw uit de wereldstad Wenen. Dat ze hier kind noch kraai had zag Jaap niet en dat ze Joods was deerde hem niet. Zoals Olga was Jaap socialist in hart en nieren en een afkomst was voor hem niet van belang. Olga betoverde hem. *Von Kopf bis Fuss* raakte Jaap verliefd op Olga. Het waren voor hem vooral haar ogen waar hij in kon verdrinken en ze trouwden op 18 oktober 1933.⁴ Op 1 augustus 1935 werd het huwelijk bezegeld met dochter Erica. Het gezin woonde op dat moment in de Czaar Peterstraat. Jacob en Olga waren de koning te rijk en toch knaagde er iets aan Olga.

Nu ze vaste grond onder de voeten had in Amsterdam begon ze zich steeds meer zorgen te maken om haar familie in Wenen. De berichten die haar bereikten waren niet goed. De onrust uit de begintijd van Dolfuss werd erger. Er werd in 1934 een staatsgreep gepleegd en daarna volgde er steeds meer druk vanuit twee buurlanden, het fascistische Italië en het nationaalsocialistische Duitsland. In 1938 bemoeide Adolf Hitler zich daadwerkelijk met de Oostenrijkse politiek door te eisen dat het verbod op de nationaalsocialistische partij werd opgeheven en op 13 maart 1938 volgde de Anschluss van Oostenrijk bij Duitsland. Veel Oostenrijkers verwelkomden Hitler met een opgeheven arm. Het vaderland van Olga bestond niet meer.

⁴ https://archieff.amsterdam/indexen/archiefkaarten_1939-1994/zoek/query.nl.pl?i1=1&a1=bock&x=1&z=b&s=1#A01232_0079_0170

Juist in die periode was Olga niet in Amsterdam. De toegenomen politieke spanningen zorgden ervoor dat Olga al eerder naar Wenen was gereisd, naar haar straatarme moeder Jozepha en haar oudere zus Hildegarde - Hilda

Springergasse, Wenen

- die op 1 oktober 1906 geboren werd. Olga was al halverwege 1936 terug in Wenen, samen met Erica. De vader van Olga, Armin, was enkele jaren eerder overleden. Ze wilde kijken of ze daar iets voor moeder en zus Hilda kon doen. Dat Erica voor de veiligheid in Amsterdam

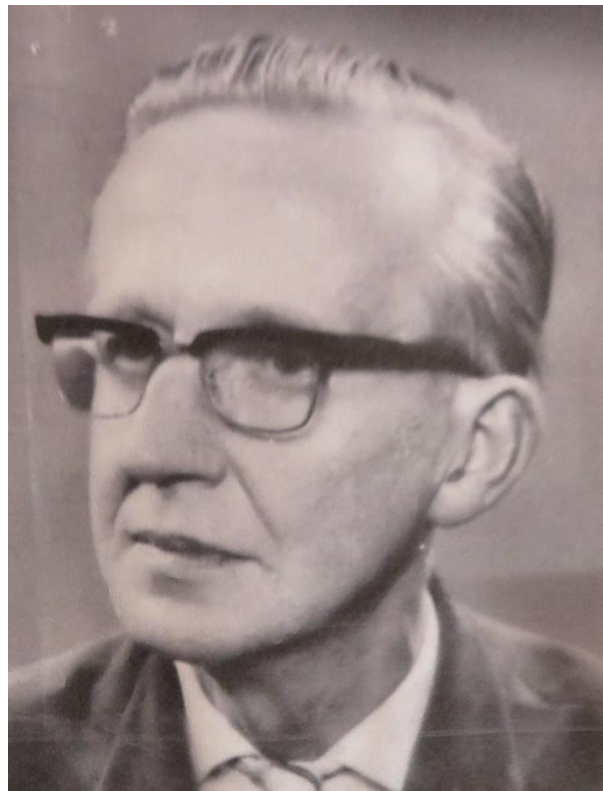
Erica in de Czaar Peterstraat

zou kunnen blijven was voor Olga ondenkbaar. Het lieve, gezeglijke meisje was haar oogappel en ze wilde haar graag aan haar familie laten zien. Daarbij, Erica paste zich altijd aan en zou zeker geen overlast veroorzaken. De trein werd geboekt naar Wenen en Olga en Erica begonnen aan de lange reis. Jozepha en Hilda waren blij met het bezoek. Ze waren van harte welkom en de sfeer en het geklets van de buurvrouwen op de binnenplaats van het huis van de grootouders aan de Springergasse 13 is Erica

altijd bijgebleven, ondanks het feit dat ze toen zo jong was. Het was het huis waar ze woonde als peuter, samen met moeder, oma, tante en het kleine nichtje en neefje. Het huis waar behalve de grootouders, ook de overgrootouders en waarschijnlijk zelfs de betovergrootouders hadden gewoond.

Olga had een verkeerd moment uitgekozen om naar Wenen te reizen. De politieke

spanningen liepen op tot een kookpunt en toen de Anschluss op de 13^e maart 1938 een feit was, werd ook de situatie voor de familie Bock nijpend. Het antisemitisme in Wenen was altijd voelbaar geweest, maar nu het wettelijk gezag wegviel waren alle remmen los. Communisten, Joden en tegenstanders van de nazi's kregen overal de schuld van. De Oostenrijkse nazi's hielden triomftochten door de stad en als ze Joden tegenkwamen werden ze mishandeld. Joden van Tsjechische afkomst probeerden de trein naar Praag te nemen, maar de nazi's drongen de treinen binnen om de Joden eruit te slepen en te mishandelen. Ook de familie Bock had een Tsjechische oorsprong, grootvader Armin Bock had Tsjechische voorouders en daarnaast had grootmoeder Jozefa Karpfen Slowaakse voorouders, uit de stad Brno. Bij de grens werd iedereen zonder geldige papieren teruggestuurd en in Wenen werden Joden opgehaald door nazibendes om de Weense straten met tandenborstels schoon te maken onder de spot en het hoongelach van de omstanders.⁵ Olga zat hier met haar dochter middenin en kon maar één ding bedenken – terug naar Amsterdam, terug naar Jaap. Maar hoe? De grenzen waren gesloten en haar Nederlandse paspoort zou Olga wellicht wel kunnen helpen, maar het risico was groot dat ze mishandeld zou worden voor ze haar paspoort kon laten zien. De officiële grensovergangen waren te gevaarlijk en Joden mochten inmiddels niet meer reizen. Olga reisde toch terug naar Nederland en

Jaap van Beek

⁵ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Anschluss>

nam Erica mee. De heenreis had lang geduurd maar was een peulenschil vergeleken met de terugreis. Het werd een traumatische reis langs boerendorpen, door de Alpen, overnachtend in hutten onderweg, wadend door rivieren en stiekem de grens over. Maar Olga en Erica kwamen terug in Amsterdam. Voor Erica leek alles een “avontuur”. Samen met haar moeder, die nooit knuffelde maar die ze wel door en door vertrouwde en waar ze onafscheidelijk van was. Toch moet de spanningen en de angst van moeder voor de kleuter voelbaar geweest zijn.

Terug in Amsterdam had Olga het moeilijk. Ze was niet gerust op de bedoelingen van de nazi's, ze werd er onrustig van en ze wilde op welke manier dan ook de familie in veiligheid brengen. Maar tijdens haar bezoek was het haar wel duidelijk geworden dat de ziekelijke Jozsefa niet meer naar Nederland zou kunnen reizen, dat was voor haar te zwaar. Ze had haar hele leven in Wenen gewoond en zag de gebeurtenissen als iets dat wel voorbij zou gaan. Olga kon Hilda wel overtuigen om naar Nederland te komen. Maar voor Hilda kwam zette zij haar twee kinderen, Kurti en Inge, die ze samen met een Oostenrijker had gekregen, op een van de Kindertransporten die juist in die periode vanuit Wenen naar Engeland georganiseerd werden. De kinderen werden begeleid door een vriendin van Olga, mevrouw Olly Weiß. Het drietal kwam veilig in Engeland aan en hebben hun moeder, na de oorlog, nog een paar keer gezien. Deze kinderen van Hilda zijn hun hele leven in Groot-Brittannië gebleven. Inge is bij Olly blijven wonen en haar broer Kurti kwam bij een pleeggezin terecht.

Erica had door de tijd in Oostenrijk en de vlucht naar Nederland een sterke band met haar moeder gekregen. Het was niet lang na hun aankomst in Amsterdam of er werd gedacht dat het voor Erica leuk of goed zou zijn om een poosje naar het kleuterhuis in Petten

te gaan. Ook dat herinnert Erica zich nog goed: *“Ik was in het Kleuterhuis vóór of in het begin de oorlog. Ik denk in 1939-1940. Ik was vier of vijf jaar. Mijn moeder en ik waren met veel moeite en spanningen Oostenrijk ontvlucht na de Anschluss bij Duitsland. Misschien was ik toen niet zó gezond....*

Maar men vond het blijkbaar nodig me meteen maar aan mijn moeder te ontnemen en met een groep kleine kinderen naar Petten te sturen. Midden in de winter. Ik vond het er ook vreselijk, er was niks vriendelijks of aardigs of vakantie-achtigs aan en ik werd heel ziek van heimwee. Zo ziek dat ik in het ziekenzaaltje terecht kwam en mijn moeder werd gewaarschuwd. Mijn moeder kwam naar Petten en moest een lange weg door de bevroren sneeuw lopen om bij de Kolonie (ofwel misschien toen al het zogenoemde Kleuterhuis) te kunnen komen. Ze kwam na uren aan, met door de hard bevroren bovenlaag van de sneeuw bloedende, opengesneden benen en kapotte kousen. De sneeuw lag hoog die winter. Ze was er zo erg aan toe, dat ze bij mij op het ziekenzaaltje terechtkwam.”

In Wenen werd grootmoeder Jozzefa gedeporteerd. Dat ondanks haar ouderdom en lichamelijke toestand. Maar voor het zover was, werd ze uit haar huis aan de Springergasse 13 gezet en in het Weense getto geplaatst aan de Krummbaumgasse 1. In 1942 werd Jozzefa op transport gesteld vanuit Wenen naar Riga. In dat jaar waren er drie transporten uit Wenen naar deze stad, alle tussen 11 januari en 6 februari. Het kan het transport van 6 februari zijn geweest dat op 10 februari in Riga aankwam. Het vroom daar toen 42 graden. Als Jozzefa het transport al overleefd had, stonden er bussen klaar om de zieken naar het kamp

Jozzefa

te brengen. Deze bussen waren de beruchte vergassingsbussen, de uitlaatgassen werden er in de bus gevoerd en de gevangenen kwamen nooit

levend aan in het kamp. Wat het precieze lot van Jozepha was, is onbekend, maar wel is bekend dat ze in Riga vermoord is.⁶

Olga zag Nederland als veilig. De Eerste Wereldoorlog was er aan voorbij gegaan en Nederland deed zo haar best om geen partij te kiezen en zich buiten de internationale politiek te houden. En dan, zo'n klein onbeduidend landje in zo'n uithoek, daar zou het zeker veilig zijn. Olga dacht lang na over hoe Hilda naar Nederland kon komen en in Nederland kon blijven. Ze kwam met een plan dat verstrekkende gevolgen zou hebben.

Bij dit plan is het van belang om te weten dat het huwelijk tussen Olga en Jaap zijn problemen kende. Olga was de grote liefde voor Jaap en hij hield zielsveel van haar. Maar de onrust in Olga was te groot. Olga hield daardoor altijd een afstand tot de zorgzame Jaap.

Olga bedacht een plan dat aan de ene kant briljant was en aan de andere kant niet gangbaar.

Olga zou van Jacob scheiden, vanwege Erica was haar verblijf in Nederland gewaarborgd en Jaap zou trouwen met Hilda waardoor ze Nederlandse werd en zo kon Olga ervoor zorgen dat ook Hilda in Nederland kon blijven. Het lukte Olga om Jaap te overtuigen van de noodzaak van dit plan. Op 12 december 1938 werd de echtscheiding tussen Olga en Jaap in Amsterdam uitgesproken.⁷ Jacob trouwde vanwege zijn liefde voor Olga op 20 september 1939 met Hilda.

Olga was dus veilig vanwege haar dochter en ze was Nederlandse, Hilda was nu ook Nederlandse door het huwelijk en daarmee eveneens veilig. Bovendien was Jaap niet-Joods en dat bleek later van groot belang. Het plan van Olga was gelukt. Maar het plan zou voor velen, zeker voor Olga en Erica, consequenties hebben die toen nog niet overzien werden.

⁶ Martin Gilbert, *Kristallnacht, voorspel van de vernietiging 1938 – 1945* (Londen 2005)

⁷ https://archieff.amsterdam/indexen/archiefkaarten_1939-1994/zoek/query.nl.pl?i1=1&a1=bock&x=1&z=b&s=1#A01232_0079_0170

Van Jaap is bekend dat hij zijn hele leven van Olga is blijven houden. Het waren haar ogen waar hij voor viel. Of hij ook van Hilda hield? Nee, Hilda was een heel andere vrouw dan Olga. Zonder overdrijven is te stellen dat ze psychisch niet in balans was, ze was onberekenbaar en kreeg tijdens het schijnhuwelijk met Jaap twee dochters. De oudste, geboren op in februari 1942, was de dochter van Salomon van Dam (Heerlen, 1920 – Auschwitz, 1942). De andere dochter, Marina Helena werd op 10 december 1944 geboren en zij leefde maar kort, tot 18 augustus 1945.⁸ Bij de oudste dochter van Hilda werd Jaap als vader ingeschreven bij de Burgerlijke Stand maar dit is jaren later rechtgezet. Tijdens de oorlog werd Hilda opgepakt. Ze werd gered door Louis Kloet, een Joodse man die het gebouw van de SD in de Euterpestraat inliep en vertelde dat de arrestatie van Hilda een vergissing was omdat ze gemengd gehuwd was. Hij kwam in het hol van de leeuw als Joodse man verhaal halen en Hilda werd vrijgelaten. In die tijd had Hilda wellicht een verhouding met deze Louis, die jarenlang de oudste dochter mede heeft opgevoed.⁹

Het huwelijk tussen Jaap en Hilda hield niet lang stand en werd snel na de oorlog, op 14 maart 1946, ontbonden. Op 23 augustus 1946 trouwde Hilda opnieuw, nu met Louis Kloet, de vermoedelijke vader van haar tweede dochter uit het 'huwelijk' met Jaap. Dat nieuwe huwelijk hield stand tot 30 augustus 1968. Op 1 december 1969 overleed Hilda.

⁸ https://archieff.amsterdam/indexen/archiefkaarten_1939-1994/zoek/query.nl.pl?i1=1&a1=bock&x=1&z=b&s=1#A05907_0319_0323

⁹ Mail Bart de Cort aan Erica van Beek, 1 juni 2015

Het leven met moeder

Erica herinnert zich maar flarden van hoe het leven met moeder in Amsterdam was. Moeder had een huis gevonden op de Vrolikstraat. In de voorkamer stond het poppenhuis dat de vader van Erica had gemaakt. Een poppenhuis met echte elektrische lichtjes, in die tijd een unicum. Erica was er maar wat trots op. Verder had Erica een grote houten pop uit Wenen, Karlchen. Als ze uit wandelen ging moest de looppop Karlchen tussen

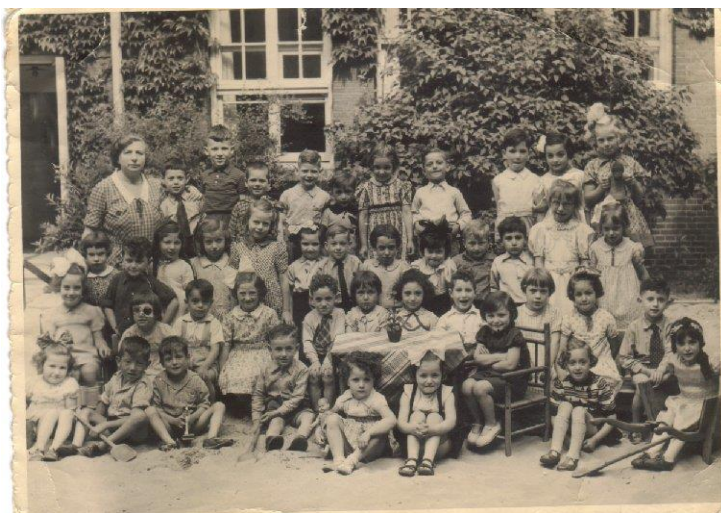

Erica en Mutti in – de pop liep dan mee.

Verder herinnert Erica zich de veranda achter het huis, je kwam er via de deur in de keuken en ook via de openslaande deuren in de achterkamer. Verder was er een alkoof en een klein tussenkamertje dat geen daglicht kende.

Vader Jaap kwam regelmatig op bezoek ondanks de scheiding. Er kwamen nog veel meer mensen over de vloer in het huis aan de Vrolikstraat, het was zelfs bij tijd en wijle druk. Zo

werd er thuis vergaderd door de OSP, de *Onafhankelijke Socialistische Partij*, en de ongelijkheid tussen de mensen passeerde tijdens die avonden in felle discussies de revue maar er werd vooral gesproken over de dreiging van Hitler-Duitsland. De OSP was een afsplitsing van de linkervleugel van de SDAP – de voorloper van de PvdA. Het was een politieke partij waar de leden van wisten dat hun lidmaatschap bij een bezetting van Nederland door de nazi's tot problemen zou leiden en in mei 1940 werden de archieven van de OSP verbrand voordat de nazi's ze in handen zouden kunnen krijgen. Het zou immers bewijs kunnen worden voor het lidmaatschap en de antifascistische acties van deze politieke partij.

Erica (met pleister op haar oog) op de kleuterschool

Er woonde op de Vrolikstraat een buurmeisje, Jetje. Ze werd een vriendinnetje van Erica. Erica herinnert zich van haar dat ze ooit op de veranda in een spijker trapte en het uitgilde van de pijn.¹⁰ Met Jetje ging Erica af en toe naar het snoepwinkeltje aan de overkant van de straat. Soms kregen ze wel een stuiver die je dan helemaal mocht versnoepen. Een stuiver was in die tijd voor een kind een flink bedrag. En Erica herinnert zich de kleuterschool. Daar werd een keer een hardloopwedstrijd gehouden en Erica moest tegen een jongen. Wie won kreeg een glas Ranja, Erica won.

Er woonde op de Vrolikstraat een buurmeisje, Jetje. Ze werd een vriendinnetje van Erica. Erica herinnert zich van haar dat ze ooit op de veranda in een spijker trapte en het uitgilde van de pijn.¹⁰ Met Jetje ging Erica af en toe naar het snoepwinkeltje aan de overkant

Hiermede betuig ik mijn dank aan Prof. Dr. S. van Creveld, Directrice en zusters van het P.I.Z. voor de goede zorgen aan mijn lief dochtertje
 Jetje Stoller, dat 19 Nov. overleden is, bewezen. 7370
 Namens de familie:
 J. Stollér-Bleekveld.
 Vrolikstraat 104.

¹⁰ Erica van Beek, *Twee Vrouwen en een jas*, 28-29

Jetje was Jetje Stoller (Amsterdam, 2 april 1938). Ze overleed op 19 november 1942 in het Portugees-Israëlitische Ziekenhuis te Amsterdam en ze woonde op de Vrolijkstraat 104. ¹¹

Jetje was de dochter van Jacob Stoller (Hilversum, 25 oktober 1898 – Sobibor, 21 mei 1943) en Esther Bleekveld (Amsterdam, 8 januari 1900 – Sobibor, 21 mei 1943) en ze had twee oudere broers. Eliazer (Amsterdam, 13 maart 1931 – Sobibor, 21 mei 1943) en Mozes (Amsterdam, 28 oktober 1934).

In 1940 werkte Jacob bij de Bata op de Ferdinand Bolstraat 83. Daar was Erica met moeder, Mutti, op de 10^e mei heen gelopen. Er kwamen vliegtuigen over, er vielen bommen. Moeder viel op straat, sloeg haar handen voor haar gezicht en schreeuwde: *“Oh nein. Mein Gott. Nein!”* Overal was er paniek, het was oorlog. De angst van moeder maakte een grotere indruk op Erica dan de overvliegende vliegtuigen.

¹¹ "Advertentie". "Het joodsche weekblad : uitgave van den Joodschen Raad voor Amsterdam". Amsterdam, 04-12-1942. Geraadpleegd op Delpher op 10-10-2017, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010318346:mpeg21:a0022> en https://archieff.amsterdam/indexen/archiefkaarten_1939-1994/zoek/query.nl.pl?i1=1&a1=stoller&x=1&z=a#A01232_0786_0165

De jas

De reactie van Olga op de Ferdinand Bolstraat maakte wel duidelijk hoe bang zij was voor de oorlog. De oorlog had haar ingehaald. Ze wist doordat ze de Anschluss in Wenen had meegemaakt, wat ze van de nazi's kon verwachten en Nederland bleek niet de veilige haven waar ze op gerekend had. Maar de eerste oorlogsmaanden waren zo anders als de heksenketel waar Wenen in veranderde na de Anschluss. Het leven in Nederland kabbelde rustig verder, het leek wel of de bezetting niets meer was dan een administratief gegeven. Dat was schijn. Er woedde een veenbrand die niet te blussen was; de nazi's bereidden in deze tijd de vervolging van de Joden in Nederland voor. De eerste anti-Joodse maatregelen volgden aan het einde van 1940 en Olga voelde de tang van het nazisme steeds feller dichtknijpen. Ze suste zich ook veilig met de wetenschap dat ze de moeder was van een half-Joodse / half 'Arische' dochter. Gemengde huwelijken leken bescherming te geven en wellicht gold dit ook voor haar situatie.

Of het voor Olga bekend was dat het kind van haar zus Hilda wel of niet van haar ex-man was, is niet te reconstrueren. Maar ze accepteerde de situatie en Hilda was met haar dochter welkom bij haar thuis. Tijdens een van die bezoeken gebeurde er iets dat verwoestend zou blijken op de jeugd en het leven van Erica en het leven van Olga. Dit bezoek was op maandag 3 augustus 1942 en het was klammig weer. Het was zo'n zomerdag waarvan je aanvoelt dat het kan gaan onweren of regenen.¹² Hilda was op bezoek bij Olga op de Vrolijkstraat 285hs. De baby van Hilda, Ilse, begon te huilen en had honger, Olga besloot om even voor haar zus naar de naburige winkel te gaan om melk te halen. Omdat er regen

¹² <https://weerverleden.nl/19420803>

dreigde schoot ze een jas aan die aan de kapstok hing. Olga riep het nog naar Hilda: “Ik doe even jouw jas aan”.¹³

Op straat werd Olga gearresteerd. Op de regenjas – niet de hare, maar van haar zus Hilda, zat een Jodenster maar deze was niet vastgenaaid maar vastgespeld met een veiligheidsspeld. Dat was een ‘zware’ overtreding en drie Nederlandse politieagenten brachten Olga op onder bedreiging van een pistool. Ze werd vanwege deze ‘overtreding’ meegenomen voor verhoor naar de gevangenis op de Amstelveenseweg en op 8 augustus doorgezonden naar Durchgangslager Westerbork, waar ze in Barak 41 terecht kwam. Hoe groot de paniek op de Vrolikstraat geweest moet zijn toen Olga op die maandagmiddag niet terugkwam is niet te achterhalen. Wel was het Hilda inmiddels duidelijk geworden dat het opspelden van de ster de overtreding was waardoor haar zus gearresteerd was en ze nam Erica mee naar haar eigen huis. In een van de brieven die Olga later vanuit Westerbork naar Hilda stuurde, bevestigde ze dit als de reden voor haar arrestatie. Bij Hilda thuis werd er besloten wat ze met Erica moesten doen. Hilda woonde in die periode op de Nieuwe Keizersgracht 50, al voor de oorlog was dit een Joods pension en nu woonden daar vooral vluchtelingen, zowel Joods als niet-Joods.

Olga keerde niet terug. Wel ontving ze op 8 september in Westerbork een brief van haar zus Hilda. Op 10 september heeft Olga vanuit Westerbork nog een telegram aan Hilda gestuurd waarin ze haar smeekte om alles op te sturen waaruit kon blijken dat ze recht had op een Sperre. Hilda heeft die bescheiden nooit opgestuurd. Op 11 september 1942 ging Olga op transport naar Auschwitz, waar ze na aankomst op 14 september 1942 werd vermoord.

¹³ Erica van Beek, *Twee vrouwen en een jas*, 119

Het verhaal over de opgespelde ster bleef de hele jeugd van Erica ongenoemd. Het was Olly Weiß, de vriendin van Olga die naar Engeland ontkomen was, die in 1992 via een brief aan Erica vertelde dat de regenmantel en de opgespelde ster van Hilda was. Hilda had verzuimd hem vast te naaien, Olga werd daarom gearresteerd en het was de aanleiding om haar te deporteren en te vermoorden in de gaskamers van Auschwitz.¹⁴ Deze toedracht werd vijftig jaar lang geheim gehouden.

Hilda zat opgescheept met het kind van haar zus. Een Jodenkind, zijzelf was immers gemengd gehuwd met Jaap. Zij was beschermd door dit huwelijk. Moest ze dit Jodenkind in huis nemen? Dat wilde ze niet en waarom laat zich raden; was de reden het gevaar, was het de confrontatie met haar eigen passiviteit of was het de confrontatie met alles wat Olga voor haar had gedaan? Zij had niets had gedaan toen Olga haar smeekte om hulp. Hoewel de tijd waarschijnlijk te kort was geweest om Olga te redden, had ze toegekeken en geen actie ondernomen. Het kind, de herinnering aan Olga, moest weg uit huis en dat werd snel uitgevoerd. Erica was al bij Hilda weg voordat haar moeder Nederland verlaten had en bevond zich toen bij het eerste pleeggezin op de Bellamystraat in Amsterdam. Daar werd ze op 11 augustus 1942, de dag van de deportatie van haar moeder, geplaatst. Hilda had dus slechts acht dagen voor haar nichtje, tevens de dochter van haar echtgenoot, gezorgd. Er volgde een aaneenschakeling van wel twaalf adressen waar Erica werd ondergebracht, waaronder Bestevaerstraat 19-3, Simon Stevinstraat, Keizersgracht, Prinsengracht, bij een nicht van vader op de 1^e Leliedwarsstraat en op de Keern 32 in Hoorn. Dat laatste adres was bij een zus van vader, tante Bets, die getrouwd was met Aart den Ouden.

¹⁴ Erica van Beek, *Twee vrouwen en een jas*, 114

Marie en Bart van Beek

In Hoorn vond Erica het fijn. Erica had er een vriendje op school, hij kwam uit een NSB-nest, en ze speelde met hem. En bij dit spel, buiten, marcheerden op dat moment Duitse soldaten langs en zij zongen: *Auf der Heide blüht ein kleines Blumenlein, und das heißt Erica*. Erica werd helemaal enthousiast toen ze dit lied hoorde. Ze hoorde haar naam, ze hoorde de taal van haar moeder en trok een van de soldaten aan zijn broekspijp en zei tegen hem: *“Ich heiß auch Erica”*. Duits was voor de kleuter geen probleem maar nu was er wel iets om uit te leggen.

Deze onderduik was dus niet veilig meer.¹⁵

Erica was onafscheidelijk van haar moeder en die kwam niet terug. Nu moest ze steeds opnieuw wennen aan weer een nieuwe ‘oom’ en ‘tante’. Na tante Bets en oom Aart ging ze naar de 5^e Vogelstraat 17hs in Amsterdam-Noord. Daar woonde Bart van Beek, de jongste broer van vader, met zijn vrouw Marie. Marie en Bart waren nog maar kort gehuwd

¹⁵ Bartholomeus van Beek (Amsterdam, 7 oktober 1912 – Almelo, 21 augustus 1963) met Marie van Wijland (Amsterdam, 6 juni 1916). Gehuwd 29 april 1942.

en hadden daar een woning.¹⁶ Vader Jaap was inmiddels tewerkgesteld voor de Arbeitseinsatz en had dit weten te ontvluchten. Hij wilde zijn dochter zien. Toen hij aankwam op de 5^e Vogelstraat betrapte hij Marie die juist op dat moment Erica een afstraffing gaf, of, zoals Jaap het later in zijn eigen woorden zei, “Erica aan het aftuigen was”. Er volgde een fikse ruzie en Jaap nam Erica mee naar het huis van zijn vader op de Plaatijzerweg 90 in Amsterdam-Noord waar hij in die tijd woonde. Marie mocht Erica niet meer zien en Erica vond het prima bij haar vader en haar opa. Eindelijk was ze thuis bij twee bekende gezichten. Die periode werd, zoals ze later vertelde, het enige gelukkige halfjaar in de kindertijd van Erica.

Marie nam echter wraak, ze was kwaad omdat Jaap niet meer dankbaarheid had getoond omdat zij ‘dat Jodenkind’ had opgenomen en ze stapte naar de Raad voor de Kinderbescherming. Daar vertelde ze hoe bezorgd ze was, dat kleine meisje woonde bij die twee mannen in huis, dat gaf toch geen pas. De Raad voor de Kinderbescherming nam poolshoogte en besloot dat Erica uit huis geplaatst moest worden. Op 15 december 1943, een koude, natte en donkere dag, werd Erica naar de Martha Stichting gebracht. De Martha Stichting was een protestante instelling voor *Verwaarloosde Kinderen* in Alphen aan den Rijn. Erica ging daar in eerste instantie naar de vestiging in Nieuwersluis, de Sterreschans. Het was een begin van een verblijf in deze instelling die tot haar 19^e jaar zou gaan duren. Tot die leeftijd mocht ze niet permanent terug naar haar ouderlijk huis. Alleen de in de vakantieperiodes kreeg Erica ‘verlof’ en mocht naar haar vader.

¹⁶ https://archieff.amsterdam/indexen/archiefkaarten_1939-1994/zoek/query.nl.pl?i1=1&v1=bartholomeus&a1=beek&t1=van&x=1&z=a#A01233_0563_0191

Tante Marie zou jaren later nog een keer een rol gaan spelen in het leven van Erica. Dat was na de oorlog, in 1949. Erica was toen 14 jaar oud en ze logeerde bij oom Bart en tante Marie en hun twee dochters. Deze logeerpartijtjes kwamen wel vaker voor en Erica wist toen nog niet dat het tante Marie geweest was die gezorgd had voor de plaatsing in de Martha-Stichting. Tijdens een van de logeerpartijtjes stelde Marie voor dat Erica bij haar gezin in huis kon komen en dan weg kon uit de Martha Stichting. Maar, er moest wel wat tegenover staan; Erica mocht van Marie geen contact meer hebben met haar vader Jaap. Erica dacht erover na en besloot het contact met haar vader niet op te geven. Ze ging terug naar de Martha-Stichting en ze heeft nooit meer bij oom Bart en tante Marie gelogeed. Later werd het Erica duidelijk dat Marie dacht dat ze op die manier een goedkope huishoudster in huis kon halen.¹⁷

¹⁷ Erica van Beek, *Twee vrouwen en een jas*, 24 en Diana L Wolff, Associate Professor of Sociology and Chair, Jewish Studies Program, *Interview Erica van Beek 11 augustus 2000*, transcriptie 40

Terug naar de Vrolijkstraat

De Vrolijkstraat was de laatste plek waar Erica vol jeugdige onschuld met haar moeder woonde. Het duurde heel lang, 54 jaar, voor ze er terug keerde en deze confrontatie met haar jeugd weer aankon. Ze schreef over haar tocht: *“Ik dacht er goed aan te doen richting Oost te gaan. De Wibautstraat in. Eerste, Tweede, Derde Oosterparkstraat langs en toen stond ik, nog onverwacht, in de Vrolijkstraat. De straat waar ik de laatste jaren met mijn moeder heb doorgebracht. En vanwaar mijn eenzame onderduiktocht was begonnen. Ik sta voor het portiek op nr. 285 huis, in wat nu een verloederd stukje straat is (in 1998 – red.). Ik kijk om me heen, zoek aanknopingspunten met 54 jaar geleden. Vergeefs. Alleen de portiek, de armoedige voordeur, die toegang gegeven heeft tot die gang met links een deur naar de voorkamer, die mijn speelkamer was; verderop nog een deur naar wat de huiskamer was en aan het eind van die gang was de keuken. Tussen speel- en huiskamer was de alkoof, een klein kamertje dat geen daglicht kende en aan beide kanten deuren had naar de beide kamers. De keuken had een deur naar buiten, wat groots de waranda heette en met twee treetjes naar beneden in de tuin uitkwam. In mijn herinnering de meest feestelijke tijd van mijn leven tot dan toe.*

In werkelijkheid zal het allemaal heel klein en donker zijn geweest. Maar de openslaande deuren naar ‘de waranda’ hebben echt bestaan. Hoe zou het er nu uitzien?? Ik heb een poosje voor die portiek gestaan, geprobeerd naar het verleden te duiken. Me herinnerend de namen van mensen die in mijn tijd daar ook gewoond hebben, en die ik uit het Joodsche Weekblad heb gehaald in de research voor mijn boek “Twee Vrouwen en een Jas”. Het bleven namen, ik was te klein. Kon me er geen gezichten bij bedenken. Ik heb de straat verder afgelopen, het is een allegaartje van vooroorlogse oudbouw en pogingen door nieuwbouw de straat een facelift te geven. Het begin van de straat is zelfs een beetje echte achterbuurt

geworden. Via Vrolijkstraat en Iepenweg en derde Oosterparkstraat vond ik het Iepenplein, dat eveneens volkomen onherkenbaar was, maar waar ik toch gespeeld heb”.

De Martha-Stichting

De Martha-Stichting heeft een grote rol gespeeld in het leven van Erica. Een belangrijke deel van haar jeugd heeft ze er doorgebracht. De Martha-Stichting had de voogdij over Erica en hoe dat voogdijschap geregeld was, is in de archieven teruggevonden.

Na de scheiding van Olga en Jaap kreeg Olga de voogdij, Jaap werd toeziend voogd. Nadat gebleken was dat Olga niet meer voor Erica kon zorgen, ze was op 14 september 1942 immers vermoord, werd zij op 21 oktober 1942 uit de ouderlijke macht ontheven. Haar voogdij werd overgedragen aan Bart van Beek, de broer van Jacob en daarmee de oom van Erica. Op 31 mei 1944 werd Bart ontzet uit de voogdij. Deze processtukken van de Arrondissementsrechtbank van Amsterdam uit 1944 bleken niet bewaard te zijn, dus de reden die werd aangevoerd tijdens het proces kon niet worden achterhaald. Het is aannemelijk dat de mishandeling van Erica door Marie, de vrouw van Bart, een belangrijke rol hierbij heeft gespeeld. De voogdij werd overgeheveld naar de Martha-Stichting, de instelling waar Erica dan enige tijd verblijft. Er was geen familie van moeders kant in Nederland naast Hilda die de zorg voor Erica niet wilde. Jacob kreeg niet de volledige voogdij, hij kon niet de dagelijkse zorg voor Erica op zich nemen aangezien hij moest werken voor het inkomen. Wel werden alle verzoeken die in de archieven van de Martha-Stichting zijn teruggevonden waarbij Erica een poos bij hem thuis zou gaan logeren, voor vakanties en dergelijke, gehonoreerd. Het feit dat Jacob wel de status van toeziend voogd had, heeft wellicht bij het verlenen van de toestemming een rol gespeeld.

De Martha-Stichting was een instelling waarbij het christendom hoog in het vaandel stond. De stichting was in 1883 opgericht door onderwijzer/evangelist Geel die als werkterrein de Jordaan in Amsterdam had, samen met hoofdonderwijzer Nieuwveen.

Nieuwveen opende in 1882 het “Huis van Barmhartigheid”, deze instelling verhuisde in 1884 naar Alphen als onderdeel van de Martha-Stichting.¹⁸ De eerste drie kinderen die bewoners van het huis werden, waren zwaar verwaarloosde kinderen. Ze kwamen overigens niet uit de Jordaan, maar uit de Duvelshoek, het armoedige buurtje tussen de Reguliersbreestraat en de Reguliersdwarsstraat in Amsterdam en zij werden bij onderwijzer Geel ondergebracht.¹⁹

Paviljoen voor de oudste meisjes, de ‘villa’s’

De volledige naam van instelling was: ‘Vereniging Martha-Stichting voor onverzorgde kinderen’, en dat was dan ook precies het werkterrein. De verwaarlozing van kinderen was aan het

einde van de 19^e en begin van de 20^e eeuw een veelvoorkomend probleem en de instelling bracht de kinderen rust, reinheid en regelmaat *buiten* de stad. De Martha Stichting werkte in de loop van haar bestaan met steeds meer organisaties samen en werd de facto een conglomeraat van zorginstellingen voor kinderen. De Martha-Stichting zelf bestond uit een tehuis in Alphen vanaf 1884, uitgebreid met Rijnstroom in 1906. In 1943 kwamen er nog een aantal locaties bij; Putten, Rheden, Nieuwersluis, Barneveld en Brummen. Op het grote

¹⁸ W M van Wermeskerken en P Leeflang, De Geschiedenis van de Martha-Stichting te Alpen aan den Rijn, deel 1, het ontstaan en de eerste 25 jaar in “*De Viersprong, Orgaan van de historische Vereniging Alphen aan den Rijn*” (Alphen aan de Rijn 2000)

¹⁹ De Ontwikkeling van de Martha Stichting uit *Hoe het groeide en bloeide, 65 jaar kinderwerk van de Martha Stichting* (Alphen aan de Rijn 1948)

terrein van de Martha Stichting stonden verschillende paviljoens waar de kinderen gescheiden werden qua sekse en leeftijd.

De Raad voor de Kinderbescherming in Amsterdam plaatste Erica in deze instelling. Op zich is het vanuit de optiek van de kinderbescherming niet vreemd. Maar, wanneer dit nader wordt bekeken is dit toch bijzonder. Erica's moeder werd gearresteerd vanwege haar Joodse afkomst en het 'overtreden' van de anti-Joodse maatregelen. Met een Joodse moeder was Erica Joods en midden in de oorlog werd hier aan een Joods kind hulp verleend in een christelijke instelling. Dat kon de instelling in de problemen brengen. De reden van de arrestatie van Olga moet in de Martha Stichting bekend geweest zijn.

In de instelling was Erica niet Joods. Ze moest meedoen met de christelijke gebeden en de christelijke rite. Dus ook 's avonds op de knietjes bij het bed bidden voor de nacht. Ze werd opgevoed tot een gehoorzaam christelijk meisje. Was Erica het enige Joodse kind, of zaten er meer Joodse kinderen in de Martha-Stichting?

Onderzoek in het archief van de Martha-Stichting wijst uit dat er tijdens de bezetting meerdere Joodse kinderen werden ondergebracht. De plaatsing van Erica in deze instelling kan daarmee niet als een 'vergissing' worden gezien.

De Joodse kinderen die in deze instelling werden gevonden in de – overigens niet meer volledige - administratie, zijn de volgende:

Max Rosenbaum

Max Rosenbaum (Wenen, 24 februari 1925) werd op 8 september 1940 ingeschreven in de Martha Stichting en verbleef daar ruim twee jaar tot 5 oktober

The image shows a handwritten form with the following fields and entries:

- No. 3192
- Betalingstermijnen: (blank)
- Naam: Rosenbaum Max
- Geboren: 24 Februari 1925 Wenen
- Geslacht: mannelijk
- Datum van aankomst: 8 September 1940
- Verpleegkosten: f 350.-
- Voor rekening van: den Vader
- Ouders: Dr. Walter Rosenbaum & Johanna Wolezitz
- Datum van vertrek: 5 Oktober 1942

1942. De verpleegkosten van dfl. 350,- per jaar werden door vader, Dr. Walter Rosenbaum betaald. Walter Rosenbaum was Joods en werd geboren op 18 december 1889 in Szczakowa in Polen. Hij huwde op 10 september 1922 met Johanna Wolezitz en zij kregen één kind. Vader Walter was advocaat en het gezin woonde op de Deutschmeisterplatz in het chique centrum van Wenen tot 1938. Tijdens de oorlog verbleef het gezin als vluchteling in Nederland en overleefde hier de oorlog, waarschijnlijk vanaf 5 oktober 1942 in de onderduik, voor die datum zat Max in de Martha-Stichting.

In 1946 keerde het gezin terug naar Wenen en ging daar op de Laudongasse 12 wonen. Walter overleed in Wenen op 24 juli 1953, Johanna op 1 juni 1973. In 1956 veranderde Max de familienaam; hij overleed in Wenen op 28 november 2002. Max was gehuwd, zijn vrouw werd geboren op 24 april 1927 in Edelstal. De echtgenoot van Max heeft na zijn overlijden getracht om de door de nazi's geconfisqueerde bezittingen van de familie terug te krijgen.

Alexander Kwetsie

Ook Alexander Kwetsie

verbleef in de Martha

Stichting. Voor hem werden

dezelfde verpleegkosten

afgesproken, dfl. 350, - per

jaar. Dat bedrag

vertegenwoordigt in 2017 een koopkracht van € 2500,-. In beide gevallen werden de

‘verpleegkosten’ door vader voldaan en niet door een instelling, zoals bij de meeste andere

kinderen in de Martha Stichting wel het geval was. Alexander Kwetsie verbleef een korte

periode in de Martha Stichting, van 4 juni 1941 tot 16 juni 1941. Ook Alexander overleefde

de oorlog en is enkele jaren geleden overleden.

De vader van

Erica, Jaap

van Beek, was

niet een man

met veel

financiën.

Toch slaagde

hij er in om

de

verpleegkosten voor Erica in al die jaren te betalen. In de bronnen is slecht één keer te

vinden dat een betaling hem niet lukte. In die periode zat hij in een werkkamp. Die keer

Opnieuw ingescreven

No. *3149* Betalingstermijnen: *1/1 1/4 1/1 1/10*

Naam: *Kwetsie Alexander*

Geboren: *25 Sept. 1928* *Wassenaar* Geslacht: *mannelijk*

Datum van aankomst: *4 Juni 1941*

Verpleegkosten: *f. 350 p.j.*

Voor rekening van: *den vader A. Kwetsie Reidschendam*

Ouders: *zie vorige kaart*

Datum van vertrek: *16 Juni 1941*

3 April 1944.

Aan de Voogdijraad,
te
Amsterdam.

Voor de verzorging van Erica van Beek geboren 1-8-1935
zullen wij gaarne van U ontvangen
f. 136.50
zijnde het verpleeggeld van 1 Januari toteen met 31 Maart 1944
à f. 1.50 per dag.

Hoogachtend,
Namens de Vereen. de Martha-Stichting,
Administrateur.

werden de verpleegkosten voor Erica voldaan door de Voogdijraad te Amsterdam. Daardoor is tevens duidelijk dat het *de Voogdijraad te Amsterdam* was die zich om Erica bekommerde.

De tijd in de Martha Stichting

Een van de slaapzalen van de Martha Stichting

Erica was acht jaar oud toen ze in de Martha Stichting terecht kwam en was door alle verschrikkelijke gebeurtenissen in haar jeugd een behoorlijk getraumatiseerd kind. Ze had haar moeder verloren, was daarna van hot naar her gesleept en moest om een voor haar onbegrijpelijke reden weg bij haar vader en grootvader. Ook nu werd er weer over haar beslist. Ze werd geplaatst in een kindertehuis van de Martha Stichting in Nieuwersluis, de Sterreschans genaamd, waar ze zich vooral eenzaam voelde. Het was er lawaaierig en

vochtig.²⁰ Ze had er wel contact met de andere kinderen en ze werd ook gewaardeerd door de verhalen die ze 's avonds in het donker in de slaapzaal vertelde. Dat waren vooral spannende en griezelige verhalen. Dat ze deze verhalen vertelde vond de leiding goed terwijl normaal gesproken iedereen zijn mond moest houden zodra het licht uitging. En ze leerde de andere kinderen dansjes en liedjes. Verder paste Erica zich aan, precies zoals ze de eerste acht jaar van haar leven had gedaan. En zo stond ze als een aangepast en eenzaam meisje in de rij om gewassen te worden, at ze wat de pot schafte en bad ze wanneer dat van haar verlangd werd. Verder was ze in een gemeenschap terecht gekomen waar de groep domineerde en het individu niet belangrijk was. Wat het voor het kind Erica betekende om

²⁰ Erica van Beek, *Twee vrouwen en een jas*, 25

niet meer als individu gehoord te worden maar zich te moeten schikken binnen de groep in het tehuis, vroeg niemand zich af, en zeker niemand in de Martha-Stichting. Erica bleef zich wel zo gedragen dat ze door de kinderen in de groep, ondanks de pesterijen, ook als gewaardeerd lid van de groep gezien werd. Naast deze herinnering herinnert Erica zich vooral de hongerperioden tijdens de oorlog. De tuin van de Martha-Stichting in Nieuwersluis speelde een hoofdrol in die herinnering. Daar stond een gele kornoelje met rode vruchten en Erica kon vertellen welke planten wel en niet eetbaar waren en de vruchten van de gele kornoelje zijn eetbaar. Erica wist zelfs of het lekker was of niet. Hoe ze dit wist? Erica vermoedt dat ze deze kennis van haar moeder had geleerd tijdens de zware tocht van Wenen naar Amsterdam. De andere kinderen lieten Erica de vruchten eten, wachtten voor de zekerheid 24 uur af en plunderden, nadat ze merkten dat er niets met Erica gebeurde, de struik.

De leidsters in de Martha Stichting waren heel verschillend, maar het woord *kindgericht* was toen nog niet uitgevonden en de meeste leidsters voelden de betekenis van dat begrip ook niet aan. De ergste leidster waar Erica mee te maken kreeg was zonder twijfel Geert Knoet. Dat was haar bijnaam, in het echt heette ze Geert Ploeg. Ze was zelf in kindertehuizen opgegroeid en het leek wel of ze haar eigen ervaringen op de kinderen wilde botvieren.²¹ Geert strafte de kinderen en had daarvoor, naast slaan, nog een aantal methodes. Zo waren er strafbanken die *biekenbanken* genoemd werden waar je moest zitten als je straf had. En straf kon je om de gekste dingen krijgen. Wanneer de kinderen 's nachts naar de WC moesten, moesten ze dat melden aan Geert. De volgende dag kregen ze daarvoor straf en zaten ze in de strafbank. Wanneer het kind uit angst 's nachts de plas

²¹ Interview Erica van Beek, 12 september 2017

probeerde op te houden en dan toch in bed plaste als dat niet lukte, werd het onder de koude douche gezet en zat dat kind drie dagen in de strafbank.

Wanneer je in de strafbank zat kreeg je van Geert Knoet geen beleg op brood. Daarnaast kreeg je ook geen extra eten en je mocht niet meedoen met leuke activiteiten. Toen Jaap, de vader van Erica, op een keer merkte dat er geen broodbeleg gegeven werd als de kinderen straf hadden sprak hij Knoet er op aan en liet zelfs de directeur, Ds. J. Th. Meijer komen.²²

De maatregelen van Knoet werden op dat moment teruggedraaid maar zodra ze de rug van Jaap zag werd het beleg door haar persoonlijk van het brood gehaald.

De bezoeken van vader waren altijd een feest. Hij bracht snoep mee, niet alleen voor Erica, ook voor de andere kinderen. Maar ook hierbij, als vader weer ging, werd wat er over was van het snoep door Geert Knoet ingepikt.²³

Wanneer je het eten niet lustte kreeg je het maaltijd na maaltijd opnieuw voorgeschoteld en na drie dagen kwam de vrouw van directeur, Johanna Meijer – Scheffer, die dan je neus dichtkneep en de prak van drie dagen oud, waarin de soep, toetje en warm eten over elkaar heen werd gegooid, moest naar binnen gewerkt worden.^{24 25} Geert Knoet was de eerste jaren in de Martha Stichting de leidster van Erica. De slechte herinneringen aan haar zijn onuitwisbaar. Ook door andere oud-bewoners van de Martha Stichting wordt Geert Knoet genoemd als een vrouw die heel wat meisjes tussen hun zesde en negende jaar tiranniseerde.²⁶ De Martha Stichting had meer van dit soort leidsters, maar Geert Knoet was het beruchtst. Erica voelde zich er vooral ongelukkig, werd getreiterd door de andere

²² Ds Jacobus Thomas Meijer (Oudewater, 4 april 1896)

²³ Erica van Beek, *Twee Vrouwen en een jas*, 16

²⁴ Ferena Klop Mol, *Oorlog in de Martha-Stichting* op www.martha-stichting.nl (geraadpleegd 24 juli 2017)

²⁵ Johanna Elisabeth Meijer – Scheffer, 22 juni 1897

²⁶ Mw A Koetsier – van Assendelft, *Leven in de Martha Stichting in De Viersprong, uitgave van de historische vereniging Alphen aan den Rijn*, november 1998, 87

meiden in haar groep die haar *Slak van Beek* noemden omdat ze de kleinste en de traagste was.

Maar Erica liet niet alles met haar doen in de Stichting. Toen Erica zo'n dertien jaar oud was, toen ze in de vestiging Alphen aan de Rijn woonde van de Martha-Stichting, was een van haar klasgenoten Emmie. Zij was een heel mooi meisje. Ze zat achter Erica in de klas en bleef haar tijdens een les op school met een pen in haar rug prikken. Toen dat uiteindelijk teveel werd, pakte Erica haar inktpotje uit de schoolbank, draaide zich om en goot het potje heel rustig leeg over het hoofd van Emmie.²⁷ Erica was opgekomen voor zichzelf maar werd op die dag hiervoor door de bovenmeester in de klas zo hard geslagen met zijn wandelstok dat ze moest worden opgenomen in het ziekenhuis. Na deze gebeurtenis waren de treiterijen van de kinderen uit haar groep echter wel voorgoed voorbij.

In de hele periode in de Martha Stichting miste vader geen bezoek. Wanneer hij Erica kon opzoeken was hij er en dan liepen ze samen over het grote terrein van de Stichting. In de archieven van de Stichting zijn alle aanvragen voor de vakanties te vinden. Jacob vroeg niet alleen bij elke gelegenheid aan dat Erica bij hem de vakanties mocht doorbrengen, dit verzoek werd ook altijd gehonoreerd. De uithuisplaatsing was niet gestoeld op vermoedens van misstanden bij vader. Erica kon gaan logeren en een aantal weken uit de Stichting weg. Ze verbleef dan bij vader Jaap op de Plaatijzerweg (vanaf juni 1948 hernoemd in Zamenhofstraat) in Amsterdam-Noord.²⁸ Deze vakanties waren er jaar na jaar en waren voor Erica een lichtpunt.

²⁷ Diana L Wolff, Associate Professor of Sociology and Chair, Jewish Studies Program, *Interview Erica van Beek 11 augustus 2000*, transcriptie 36

²⁸ SAA, persoonskaart Jacob van Beek (8 maart 1910)

Hoewel niet veel, waren er ook goede herinneringen aan de Martha Stichting. Naast het huis woonde boer Kwakernaak. Deze boer had koeien en kalfjes en Erica mocht voor de kalfjes zorgen. In het kinderspel werden de kalfjes door Erica zelfs gedoopt.

Tijdens de oorlog ging Erica naar Huize Sterreschans op de Rijksstraatweg 18 te Nieuwersluis, een prachtige buitenplaats. Het gebouw van de Stichting in Alphen werd geconfisqueerd door de Duitsers en de kinderen moesten wijken. Erica en de anderen gingen voor hun lessen naar de *School met den Bijbel* in Breukelen en bleven tot 1946 op de Sterreschans. In die periode moest ze ook eens werken op Rupelmonde. Dat was een buitenplaats die naast Sterreschans lag en de directeur, Ds. Meijer, woonde daar. Het was oorlog, er was honger, en opeens vonden de meisjes grote hoeveelheden aardappelschillen en spekzwoerden. Het werd een feestmaal voor de kinderen maar ze kregen wel alle veertig diarree. Ze waren niets meer gewend en zeker niet het vette spek.

Na de oorlog, in 1946, ging Erica terug naar Alphen. Ze werd in het Koningin Emmahuis geplaatst, in de praktijk werd dit pand 'Het Meisjeshuis' genoemd. In die periode, Erica was toen 11 jaar oud, werd ze voor het eerst ongesteld. Niemand had haar verteld dat dit kon gebeuren en toen het gebeurde raakte ze in paniek. Aan de ene kant de angst dat het bed nu vies was, aan de andere kant dat ze een verschrikkelijke ziekte had. Maar de leidster uit die periode vertelde Erica dat ze nu een groot meisje was geworden en niet meer met jongens mocht spelen. Erica kreeg een gordeltje mee en dat was de voorlichting die ze kreeg. Een andere seksuele 'voorlichting' kreeg Erica drie jaar later, toen mijnheer Van Dijk van de derde klas met zijn hand in haar broekje zat. Als Erica protesteerde zei hij dat ze haar kop moest houden en kneep haar tussen de benen.

Andere herinneringen die Erica aan deze periode heeft waren de bedelpartijen waar je aan mee moest doen. Er werd zelfs op de radio gebedeld voor de Martha Stichting. Ze vond ze verschrikkelijk gênant. Verder waren er de zondagse marsen door dorp en streek, waarbij de kinderen in een sliert met drie rijen naast elkaar door het dorp moesten lopen. Verder deed de Martha-Stichting ook mee aan de Vierdaagse in Nijmegen, de foto is van een van de voorbereidingen daarop.

Veel kinderen droegen in Nieuwersluis gestichtskleding. Erica droeg gelukkig de afschuwelijke klompen, de zelfgebreide zwarte kousen en de rest van de gestichtskleding niet, vader Jaap kon voor Erica haar eigen kleding kopen.

De kinderbescherming en de OPK

De rol van de kinderbescherming en de OPK rond haar uithuisplaatsing is iets dat Erica nooit heeft kunnen loslaten. Het was de kinderbescherming waar tante Marie had geklaagd en de kinderbescherming die bepaald had dat Erica weg moest bij haar vader en grootvader om in een kindertehuis te worden opgenomen. Maar ook na de oorlog bleef Erica in het kindertehuis, tot aan haar negentiende jaar toe en mocht ze niet permanent terug naar vader. Ze vermoedt de hand van de OPK – de Commissie voor Oorlogspiegelkinderen – van de gereformeerde juriste Gezina van der Molen hierin. Deze organisatie stelde zich op het standpunt dat Joodse kinderen - als hun ouders na de oorlog niet terugkeerden – bij de christelijke pleegouders dienden te blijven.²⁹ Erica's Joodse moeder kwam niet terug en Erica bleef in de christelijke Martha Stichting. Dat leverde bij Erica, vooral later, een gevoel dat ze er niet mocht zijn. Alsof ze vergeten was, als Joods kind in een zwaar christelijke omgeving. Vooral de snoeiharde rol van Gezina van der Molen, de vrouw die enerzijds samen met de verzetsgroep Trouw veel Joodse kinderen heeft gered, en aan de andere kant hun identiteit negeerde en ze in een christelijke omgeving liet opvoeden, maakt Erica nog steeds boos. Erica schreef daar zelf over: *“Zij heeft inderdaad veel kinderlevens gered en iedereen is haar daar dankbaar voor. Ze was een verzetsvrouw pur sang en dus voelde ze het als haar taak de kinderen te redden. Maar wat zij met haar macht ná de oorlog deed deugde niet en dat nemen mensen zoals ik haar nog steeds kwalijk. Haar vrome motto was: Alles liever dan Joods. En als het aan haar lag was er geen kind dat overleefd had ooit naar de ouders of de familie teruggegaan. Zo is het inderdaad ook mij vergaan. Ik had nog mijn niet-Joodse vader, maar die was na de oorlog gescheiden toen een schijnhuwelijk met zijn schoonzusje niet*

²⁹ http://www.oorlogsgetroffenen.nl/thema/sociale_zorg/04_Hulpverlening_aan_kinderen (geraadpleegd 12 augustus 2017)

meer nodig was. Hij is niet hertrouwd maar bij zijn vader gaan wonen... en die geschiedenis was voldoende voor haar om te zeggen dat ik noch bij mijn Joodse familie, noch bij mijn vader terug mocht na de oorlog. Ik moest tot mijn 19^e in de Martha-Stichting blijven en een echte band met mijn eigen familie heb ik nooit gekend. Ach, wat was ze toch vroom...en wat ontbrak het haar aan liefde, medeleven, empathie. Door het ontbreken van een familieband zijn veel van die achtergelaten Joodse kinderen, jongens en meisjes, ook nooit in staat geweest een normale keuze in het huwelijk te maken, een huwelijk in stand te houden, kinderen goed op te voeden (g'dank is Jessica heel goed terecht gekomen), want een voorbeeld of een beeld van wat een vader of een moeder zou moeten zijn, hebben we nooit meegekregen. Ach, dat kindertehuisverleden heeft ze zo vreselijk veel verdriet en boosheid gegeven. Ik heb er een kind, Jacob, door verloren, dat ik niet kon opvangen. Mijn tweede zoon Ari, die ASS heeft en altijd eenzaam is gebleven, heb ik nooit kunnen geven wat hij nodig had...³⁰ 'Baby's op een vreemde planeet' waren we toen we eenmaal uit die kindertehuizen werden losgelaten in de maatschappij. En ik kom hier zoveel mensen tegen die het niet gered hebben. In dit huis (Sophie Rosenthal Zusterhuis) met al zijn appartementjes wonen maar twee mensen die nog of weer getrouwd zijn maar apart van elkaar leven omdat samenleven teveel spanningen geeft. Ach... hier kan ik zoveel over zeggen.... Gezina heeft niet uit mensenliefde, maar uit verzet tegen de Duitsers die Joodse kinderen gered, dat bleek dus na de oorlog."³¹

Of de OPK van Van der Molen in dit geval de verantwoordelijke instantie is geweest, is niet meer na te gaan; maar er zijn teveel gelijksoortige verhalen. Het feit dat Erica niet kon opgroeien in een normaal gezinsleven is voor haar van grote invloed geweest op haar latere

³⁰ ASS is een stoornis in het autistisch spectrum

³¹ Erica van Beek, mail

leven en relaties. De vader was alleen en geen christen maar een socialist. Hij paste niet in het plaatje van de OPK van de gewenste opvoeder. De kinderbescherming en de OPK vonden het wel goed dat ze in de Martha Stichting zat. Ze was weg uit een omgeving die volgens deze organisaties eventueel schadelijk kon zijn, maar in feite voor Erica de enige veilige haven was. Die plaats werd ingeruild voor een omgeving die voor Erica onveilig was, maar die door de kinderbescherming en de OPK als goede oplossing gezien werd. Deze organisaties zijn nooit verantwoordelijk gesteld voor hun laakbare beleid, maar hun besluit heeft Erica's leven volledig bepaald.

Op eigen benen

Op haar negentiende kreeg Erica haar eerste baan. Ze werkte op het gemeentehuis van Woerden en was vertrokken uit de Martha Stichting. Eindelijk had ze de vrijheid om te gaan en te staan waar ze wilde en het vragen van toestemming aan de Stichting om haar vader te bezoeken was niet meer nodig. Dat Erica nu die vrijheid had beseft ze toen nauwelijks. Ze had niets anders dan de Martha-Stichting en daar hoorde ze nu ook niet meer.

In 1956 verhuisde vader van de Zamenhofstraat naar de Hoogte Kadijk. Erica was nu 21 en had haar tweede baan in Utrecht bij een verzekeringsmaatschappij Preautia. Ze ging bij een collega wonen, de dochter van een gescheiden moeder. Erica kon goed opschieten met de moeder en de dochter werd daar jaloers op. Zij kon er niet tegen dat ze de aandacht moest delen, ze was altijd enig kind geweest. Haar moeder had nu meer aandacht voor Erica en met pijn in haar hart, ze had het er goed, besloot Erica dat het wijzer was om dat huis te verlaten. Ze vond een nieuw onderkomen bij een alleenstaande oudere dame die achter de gasfabriek bij de Biltstraat woonde. Erica at in een Mensa-achtig restaurant en daar ontmoette ze Marius Krijger, die haar eerste echtgenoot zou worden. Ze hadden een vaste tafelgroep in de Mensa en anderen mochten en konden daar niet bij zitten. Erica werkte af en toe mee in de bediening als ze onvoldoende geld had om het eten te betalen, zo kon ze gratis mee-eten. Op de dag dat ze Marius ontmoette werkte Erica weer in de bediening. Er was een lege plek en Marius wilde daar zitten. Maar de tafelgroep verhinderde dat en zei dat die plek van Erica bestemd was. Toen Marius op Erica gewezen werd zei hij dat hij binnen een half jaar met haar getrouwd zou zijn. Erica had echter in die tijd net geen verkering met Gerard meer. Van de ouders van Gerard mocht ze alleen met hem omgaan als ze katholiek

zou worden, en Erica werd in deze periode katholiek. Ze ging twee jaar op les om alles van het katholicisme te leren. Het geloof maakte haar niet veel uit, de relatie wel.

Marius

Erica kreeg verkering met Marius. Zoals Marius al eerder had aangekondigd zou hij binnen een half jaar met Erica trouwen. Erica werd dus niet gevraagd om met hem te trouwen, maar vertelt wat ze moest gaan doen en ze was door zijn kordate houding onder de indruk. Ze zag het als iets romantisch, de prins op het witte paard, net als in een roman van Hedwig Courts-Mahler, romans die Erica verslond. Maar de uitspraak van Marius was niet romantisch bedoeld, maar eerder bezitterig en egocentrisch en Erica stortte zich in een slecht huwelijk. Erica was niet verliefd op Marius, maar hoe voelde verliefdheid als je het niet kent en was de vastigheid die in het verschiet lag op zich al niet genoeg basis voor een huwelijk?

Rond het huwelijk ging het eigenlijk al meteen niet goed. Marius vertelde Erica verpleger te zijn bij het Academisch Ziekenhuis in Utrecht. Dat was niet waar. Hij was er schoonmaker geweest en was die baan al voor het huwelijk kwijt geraakt. Marius en Erica hadden de taken verdeeld voor de organisatie van het huwelijk – kort ervoor bleek Marius niets van zijn taken geregeld te hebben waardoor Erica uiteindelijk zonder fotograaf trouwde, er was geen receptie en de familie van Marius vertrok boos, direct na de plechtigheid. Erica was 25 jaar oud, Marius 32. Op foto's uit die tijd lijkt Erica nog een kind, nauwelijks gerijpt door de emotionele leegte van haar verleden in het kindertehuis. Marius kreeg teveel ruimte van Erica. Want hoe is het voor een vrouw die als kind geen thuis heeft gekend om een huishouden draaiend te houden? Voor Erica was het als een leven in een vreemd land. En ook dit was een van de gevolgen van de Sjoa. Erica kende een gezinsleven niet, ze wist niet wat ze van haar man kon en mocht verwachten, en ze wist niet waar de grenzen lagen van normaal gedrag en abnormaal gedrag in een relatie. Welk gedrag van haar man is normaal en wat gaat over de schreef en hoe hoorde ze daar op te reageren?

Er kwamen twee kinderen, Jacob en Ari. Jacob werd op de eerste trouwdag geboren. Door de zwangerschap raakte Erica, toen ze hoogzwanger was, haar baan kwijt bij het RIVM – toen het RIV. Het tweede kind, Ari, kwam anderhalf jaar later en gedroeg zich ‘anders’. Jaren later bleek dit wellicht een stoornis in het autistisch spectrum te zijn, in een niet klassieke vorm. Erica zocht regelmatig medische hulp voor Ari, maar wat er met hem was werd toen niet onderkend. Ari had in zijn jeugd beter begeleid moeten worden. Het enige dat er door de professionals tegen Erica gezegd werd was dat het moeilijke gedrag van Ari vooral aan Erica lag en zij hem meer moest prijzen. Dan zou het wel overgaan. Het contact tussen Erica en Ari was goed tot aan zijn puberteit, daarna werd het steeds moeizamer.

Het huwelijk met Marius was geen succes. Binnen zes weken na het trouwen kwam de huisarts over de vloer en hij vertelde Erica dat ze voor het trouwen bij hem langs had moeten komen. Hij had haar kunnen vertellen dat Marius een psychopaat was die tot zijn 23^e jaar bij zijn moeder in bed sliep. Marius was noch een steunpilaar, noch een liefdespartner voor Erica. Het huwelijk verviel in agressie, verbaal richting Erica en fysiek richting de kinderen. Dat duurde maar voort tot het voor Erica teveel werd en ze op aanraden van de huisarts tot rust moest komen. In die tijd kwam de zus van Marius eens op bezoek. Zij wist wel een oplossing, een verhuizing naar Limburg van het gezin, handig dicht bij waar zij woonde. Toen het gezin van Erica er eenmaal woonde probeerde zusterlief de zoons afhandig te maken en alles zo te regelen dat ze bij haar konden blijven. Maar Erica vocht als een leeuw voor haar kinderen. Erica ging naar haar huisarts in Limburg en hij maakte haar duidelijk dat ze zich in een geestelijk zeer ongezonde situatie bevond. Ze ging naar de gemeente om een oplossing te regelen. De gemeente had voor Erica, Marius en haar zoons een vakantiewoning in de bossen bij Overloon. Het gezin zat in een koude zomerbungalow in de strenge winter van 1963. De beheerder van het bungalowpark hielp

haar met gas en licht, winkeliers in Overloon met eten. Maar ook deze situatie duurde kort en Erica moest de vakantiewoning verlaten. De woning was niet geschikt om 's winters met een gezin te bivakkeren en de verhouding met de beheerder liet te wensen over. Erica kon met Marius en haar twee jongens tijdelijk terecht in Amsterdam bij haar vader die toen op de Amstel 294-3 woonde, in een afbraakpand. Vader woonde daar bij een hospita. De verdieping van haar vader en de hospita was de enige verdieping die nog bewoond werd van dit pand en er werd voor Erica een leegstaande verdieping verwarmd, meubeltjes neergezet en er werd soep voor het gezin gemaakt. Erica kon even tot rust komen. Erica was echter niet alleen met haar zoons en Marius. In de bossen van Overloon had ze een hondje gevonden dat aan een boom was vastgebonden. Een kooikershondje. Ze nam het hondje mee en noemde haar Rhea.

Na de eerste nacht in het afbraakpand op de Amstel 294-3³² moest Erica de verdieping weer verlaten. Het verblijf van het gezin van Erica op deze verdieping was illegaal, het pand zou immers afgebroken worden. Vader mocht wel blijven op zijn etage, voor hem was er nog geen woning beschikbaar. Het gezin trok daarom bij Jaap in op zijn verdieping die niet berekend was op een gezin. Om Jaap te ontzien zwierf Erica dag in dag uit met de jongens in de kinderwagen door de koude straten van Amsterdam. Marius maakte die tijd voor vader Jaap een hel. Hij schopte de jongens, en hij schopte Rhea die onder een tafel kroop als ze Marius de trap op hoorde komen. Erica heeft uiteindelijk Rhea met pijn in haar hart naar het asiel gebracht. Dat hondje was teveel. In het asiel heeft ze staan wachten tot een man en zijn zoon kwam om hen Rhea aan te bevelen.

³² Persoonskaart stadsarchief Amsterdam Jacob van Beek

Een poos later kwam ze na weer een dag zwerven door de stad bij de verdieping van vader aan de Amstel aan. Ze kon niet meer naar binnen. Vader en de hospita hadden van de woningbouwvereniging die dag een eigen woning gekregen en de sloten van het afbraakpand waren verwijderd. Dat vader met stille trom vertrokken was begreep Erica. Marius had in de tijd dat ze inwoonden zijn leven vergald. Toen uiteindelijk de grens in de relatie met Marius voor Erica bereikt was, woog ze nog maar 37 kg, was lichamelijk volledig uitgeput, en wist ze, na zeven jaar huwelijk, dat Marius inderdaad een psychopaat was zoals de huisarts haar ooit vertelde.

De instanties grepen in. Om weer tot zichzelf te komen moest Erica de kinderen naar het kindertehuis brengen en ging zelf naar het ziekenhuis om aan te sterken. Het wegbrengen van haar eigen kinderen naar het *kindertehuis* was voor Erica verschrikkelijk. Het was het allerergste dat ze zich kon voorstellen, dit moeten doen met haar eigen geschiedenis van een kindertehuis waar ze zich zo eenzaam had gevoeld. En toen Erica na een lange tijd uit het ziekenhuis kwam en naar huis ging bleek haar hele huis leeggehaald te zijn. De echtscheiding was al ingezet in de tijd dat Erica in het ziekenhuis lag. Marius kreeg een buurtverbod en mocht geen contact met zijn kinderen hebben. Maar hij zette Erica wanneer hij maar kon onder druk. Hij hield zich beslist niet aan het buurtverbod. Dagelijks kwam de politie over de vloer omdat er weer een nieuw conflict ontstaan was. Uiteindelijk volgde de scheiding tussen Marius en Erica. Het was een krachtige keus van Erica geweest om de scheiding door te zetten maar ze was hierna onzekerder en angstiger dan ooit. Erica zocht veiligheid voor haarzelf en voor haar kinderen en moest dit ook hebben aangezien Marius haar ook na de scheiding bleef lastigvallen. De politie wist ook geen andere oplossing

meer te bedenken dan Erica aan te raden om grote, sterke man op kamers te nemen. Een man die genoeg indruk op Marius zou maken om Erica voortaan met rust te laten.³³

³³ Diana L Wolff, Associate Professor of Sociology and Chair, Jewish Studies Program, *Interview Erica van Beek 11 augustus 2000*, transcriptie 21

Maarten

Maarten was de grote, sterke man die op kamers kwam wonen. Hij was een heel andere man dan Marius. Hij was een steunpilaar, ook in zijn fysiek, en hij zorgde voor een thuis. Een echt gezinsleven, een structuur en gezelligheid. Maar, er was wel een keerzijde. Maarten was homoseksueel. Erica wist dat en ze werden goede vrienden. Maarten was niet agressief en ze leefden samen als broer en zus. Ongehuwd samenwonen was in die tijd nog een schande. Aan de buitenwereld wilden ze laten zien dat ze bij elkaar hoorden en dat ze een gezin vormden. Erica was voor een groot deel gelukkig in deze relatie en ze wilde graag nog een kind. Maarten wilde ook een kind. Het lukte om zwanger te worden en dochter Jessica werd geboren. Jessica was meer dan welkom. Niet alleen bij Erica, ook bij Maarten en een klein zusje was zeer welkom bij Jacob en Ari, haar oudere broers. Maar Maarten viel op mannen en dat verloochende zich uiteindelijk niet.

Maarten kreeg rond het 11^e jaar van Jessica een relatie met Johan. Johan kwam bij het gezin wonen, werd er een onderdeel van en Erica werd uit de 'ouderlijke' slaapkamer verbannen en ging bij Jessica in haar slaapkamer slapen. Erica voelde zich binnen de relatie de vlag op de modderschut worden.³⁴ Het was teveel voor Erica, het was gevoelsmatig het verschil tussen de echtgenoot van Maarten en de huishoudster des huizes en het duurde niet lang of de relatie liep op de klippen en besloot Erica om bij hem weg te gaan en te scheiden. De stabiliteit voor Erica was weg, ze raakte in een depressie en ze kwam in Amersfoort in de Sinaïkliniek, waar ze al eerder contact mee had gekregen. De Sinaïkliniek is een in psychotrauma's gespecialiseerde kliniek, trauma's die vaak aan de Tweede Wereldoorlog gerelateerd zijn. Voor de kinderen van Erica was deze tijd dat hun moeder er niet was en ze

³⁴ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 3 mei 1999

hun moeder niet zagen zeer ingewikkeld.

In latere jaren is de relatie tussen Maarten en Erica, ondanks de pijn die Erica ervaren had, weer zo goed geworden dat ze nog steeds contact hebben; ook met Johan hield Erica contact en ze omschrijft hem nog steeds als een lieverd.³⁵

In de Sinaïkliniek in Amersfoort leerde Erica Jacques kennen, die in scheiding lag. Jacques had eveneens een Joodse achtergrond en werd tijdens de oorlog geboren. Hij had zijn echte ouders nooit gekend en zijn pleegouders vertelden hem nooit van wie hij een kind was. Verder zat Jacques om verschillende redenen in de Sinaïkliniek, een van de redenen was de echtscheiding van zijn toenmalige echtgenoot. Erica ging met Jacques mee naar zijn woonplaats Zeist. Het was een volkomen verkeerde beslissing genomen uit verkeerde motieven. Jacques eiste dat Erica van Maarten zou scheiden. Ze mocht van hem zelfs niet meer denken aan haar kinderen. Erica was het bezit van Jacques en alles wat er in haar leven was, telde niet meer en mocht geen rol meer spelen. Ze moest zich aanpassen aan zijn normen, ze moest zich keurig aankleden als ze boodschappen ging halen, ze moest haar tijd aan Jacques verantwoorden. Ze kwam in een totaal ongelijkwaardige relatie terecht die slechts acht maanden stand hield.³⁶ Jaren later weet Jacques zijn toenmalige gedrag aan een psychose waarin hij volgens hemzelf verkeerde.

Na de relatie met Jacques nam Erica het besluit om niet meer te wachten op een man voor haar stabiliteit en geluk, maar ze ging het steeds meer in zichzelf zoeken. En met vallen en opstaan is haar dat gelukt en vond ze steeds meer de rust in zichzelf. Erica richtte zich op haar thuis. Het gezin was uit elkaar gevallen, Jacob woonde op zichzelf, Ari zat in een tehuis en Martin, een pleegzoon, was ook weg. Direct na het vertrek bij Maarten bleef alleen Jessica over en zij

³⁵ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 3 juni 1999

³⁶ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 3 mei 1999

ging bij Erica wonen. De flat die ze kreeg werd wel ingericht op het kunnen huisvesten van haar kinderen, maar dat is nooit meer gelukt. De kinderen waren nu te oud en de relatie met Erica was te zeer beschadigd. Martin, de pleegzoon, was een moeilijke jongen die bij Erica rust vond. Hij zocht dat al veel eerder bij Erica en wanneer het hem teveel werd ging Martin weer een tijd terug naar zijn moeder. Martin was af en aan bij Erica en dat duurde tot de scheiding tussen Erica en Maarten werd uitgesproken. Daarna heeft Martin niet meer bij Erica gewoond.

De boosheid op Maarten veranderde door de tijd heen in compassie. Ze hield nog steeds van hem en ze wilde een goede relatie met hem. Daarbij was Jessica, hun beider dochter, van groot belang. Erica wilde Jessica niet kwijtraken maar wanneer Jessica zich klemgezet voelde tussen haar ouders zou dat wel gebeuren. Erica bouwde een redelijk goede vriendschap op met Maarten.

Jacob

Hoewel Erica in alle gesprekken de indruk geeft dat haar drie kinderen haar even lief zijn, was Jacob³⁷ toch wel heel bijzonder voor haar, vooral op het emotionele vlak. Wat dat was laat zich raden. Wellicht omdat hij de oudste was, wellicht leek Jacob veel op Erica met zijn karakter, maar het kan ook zijn dat de onbereikbaarheid en de onvoorspelbaarheid van Jacob, toen hij ouder werd, moeilijk waren voor Erica en zij vocht voor het contact met de Jacob die ze kende als kind. Jacob was een vrolijk kind, een leuke en gezellige jongen. Als kleuter werd hij Okki genoemd want hij leek op Okki Pepernoot. Hij groeide op tot een jongen die alles en iedereen in bescherming wilde nemen en razend werd als hij met onrecht en onrechtvaardigheid geconfronteerd werd. Een jongen met een gouden hart.³⁸ Maar zo zorgeloos als Jacob zich als kind kon voelen, zo moeilijk werd het voor hem in de puberteit en hij kwam in deze periode in contact met de verkeerde mensen. Jacob veranderde in deze periode.

Hij raakte verslaafd aan drugs. Hij was met softdrugs begonnen en kon zich uiteindelijk niet meer vrijvechten uit de verslaving aan de harddrugs. Ook voor Erica werd hij onbereikbaar. Het was zijn vlucht uit een gecompliceerde wereld en zijn levensangst. Zijn nieuwe wereld werd winkelcentrum Hoog Catharijne in Utrecht.³⁹ Daar zwierf hij rond, in het *Winkelhart van Nederland*, met talloze andere verslaafden. Hij stond er onder de verslaafden bekend als Cobus. Cobus was zijn slechte persoonlijkheid, de verslaafde jongen die tegelijkertijd aandoenlijk was en een gouden hart had. Zijn andere persoonlijkheid was Jacob.⁴⁰ Moeder

³⁷ "Familiebericht". "*Nieuwsblad van het Noorden*". Groningen, 15-11-1986. Geraadpleegd op Delpher op 02-08-2017, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011000689:mpeg21:a0423>

³⁸ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 17 december 1999

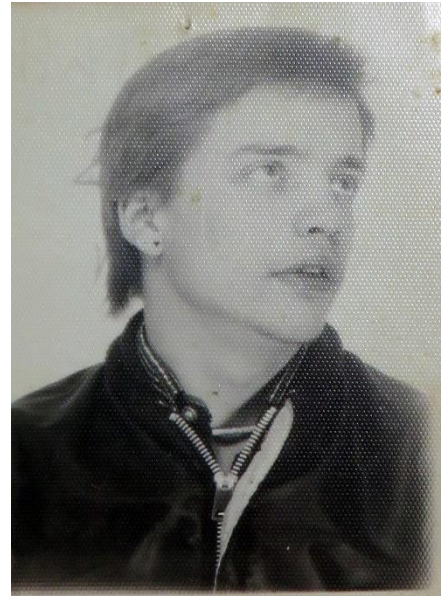
³⁹ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 16 september 1999

⁴⁰ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 9 april 1999

Erica woonde niet ver weg, in Nieuwegein. Jacob heeft nog lang in de buurt van Erica gewoond in een huurhuis in een belendende wijk en het werd Erica duidelijk dat zij niet de plek kon blijven waar Jacob naartoe kon voor geld en hulp. Als Jacob van de drugs af zou kunnen komen moest dat zonder dat omstanders zijn verslaving mogelijk zouden blijven maken en dat gold zelfs voor zijn eigen moeder. Als moeder was het voor Erica onmogelijk om nee te zeggen wanneer Jacob om haar hulp vroeg, maar het was een verslaafde die vroeg om hulp bij de verslaving en het was niet haar zoon die vroeg om hulp om van de verslaving af te komen. Toen Erica en Jessica na de scheiding van Erica in Nieuwegein woonden kwam Jacob vaak langs. Er waren diepe gesprekken over vertrekken naar India waarbij Jacob dacht dat daar alles beter zou zijn. Daar was drugsgebruik geen probleem, zijn verslaving zou daar geen probleem zijn. Hij zat op die momenten dan aan de voeten van zijn moeder. In een van die gesprekken bood ze aan om, als hij zou gaan, om wat mooie spulletjes voor hem in bewaring te houden tot hij weer terug zou komen. Het liep anders. Hij kwam uiteindelijk met zijn hele inboedel. Hij bleek op straat te zijn gezet en ging ermee naar zijn moeder. Ze heeft waarschijnlijk de meest zware beslissing van haar leven moeten nemen op dat moment, namelijk 'nee' tegen hem te moeten zeggen. Hij kon niet blijven. Ze had de zorg voor haar jongste kind, Jessica. Dat 'nee' is nog steeds een pijn die dieper gaat dan woorden kunnen beschrijven.

Zijn verslaving bracht Jacob veelvuldig in contact met justitie.

Hij had een 'abonnement' op heterdaadjes en draaide regelmatig de gevangenis in. Daar kicke hij dan af en deed er veel aan sport. Erica had in die periodes rust, ze wist dat Jacob in de gevangenis veilig was. Regelmatig probeerde hij echt om de verslaving te stoppen. Zo kocht hij ooit, toen hij eens uit de gevangenis kwam, twee grote honden. Jacob dacht dat de regelmaat die de honden zouden brengen en het moeten zorgen voor deze dieren hem kon helpen. Maar terug op straat

kwam hij weer in zijn eigen cirkel, met dezelfde mensen, dezelfde scene en het drugsgebruik begon weer van voor af aan.

Jacob probeerde aan het eind van zijn leven serieus af te kicken. In 1986, het jaar van zijn dood, was het hem ernst. Hij verhuisde zelfs van Utrecht naar Groningen om uit zijn sociale verslavingsmilieu te komen en kicke af. In augustus 1986 was hij clean en hij besloot in Groningen te blijven. Maar overal waar Jacob heen ging, nam hij zichzelf mee.

De verslaafdenscene in Groningen deed qua heftigheid niet onder dan die van Utrecht en op 11 november 1986, iets meer dan een week na zijn 25-ste verjaardag, kwam de politie naar het huis van Erica en troffen alleen Jessica thuis en vertelde haar het bericht over haar broer. Erica was op dat moment op een vergadering. Samen met Maarten en de politie ging Jessica naar Erica en vertelde Erica de boodschap. Jacob had in een opwelling, uit woede en drift, een overdosis genomen. De politie wilde niet komen toen het misging met Jacob en een vriendin hen belde. De vriendin is de straat op gegaan om daar amok te maken zodat de politie wel moest komen. Maar toen de politie kwam was het óf te laat, óf ze deden alsnog niets en Jacob ging dood.

De begrafenis op de begraafplaats Selwerderhof, aan de noordkant van Groningen, was op een koude en trieste dag. Voor Erica werd die dag en die periode erna een emotionele rollercoaster. Ze is

nooit meer naar de begraafplaats teruggegaan, wat ook niet iets was dat de familie deed. De herinnering zit in haar hart en ligt niet in een graf. Haar Jacob heeft ze niet kunnen redden.

Jacob

Ik heb je wèl – en niet – gekend, mijn kind

Ik heb een beeld van jou, dat Jacob heet

Een beeld van opstand, razernij en leed,

Dat jou aan mijn verleden bindt.

'k Heb nu een beeld gebouwd van jou, mijn kind,

Dat armen om mij sloeg en dat mijn hand vasthield,

Niet van de jongen, die zijn leven heeft vernield,

Maar die 't leven angstig en onleefbaar vindt.

Die bang en boos is, en op de vlucht,

in 't leven nooit een schuilplaats heeft gevonden,

en in de dood pas aan zijn angst ontbonden.

Ik had je lief, mijn kind, dat wisten wij,

En macht'loos heb ik toegezien hoe jij,

jezelf zo dodelijk hebt kunnen verwonden

Erica van Beek, Nieuwegein, 1986.⁴¹

⁴¹ Erica van Beek, *Twee vrouwen en een jas*, 78

Ari

Ari werd geboren in 1963 en ging pas praten toen hij drie was. Daarvoor sprak hij geen woord, maar toen hij eenmaal ging praten sprak hij direct in hele zinnen, zelfs met bijzinnen. Erica hield van de kinderen maar had geen flauw idee of dit normaal was. Terugkijkend ervaart Erica naar Ari toe een hulpeloos gevoel. Erica kon vaak woede voelen, frustratie, onmacht, omdat niet duidelijk was wat er speelde in hem en wat er nodig was. Terugkijkend was de hulp die er nodig was om Ari goed te kunnen begeleiden er niet. Stoornissen in het autistisch spectrum 'bestonden nog niet'. Pas toen hij volwassen was en deze beschrijving meer gemeengoed werd, werd door de jaren heen, heel langzaam duidelijk waar de hulpverlening gefaald had en waar het in de opvoeding en contact met hem was misgegaan. Al direct na zijn geboorte zat het niet mee. Hij moest zes weken in het ziekenhuis blijven. Erica mocht maar een keer per dag melk kolven en komen brengen. Een band tussen moeder en kind kwam daarmee niet tot stand. Als baby verstijfde hij bij fysiek contact. Hij huilde ook zelden en werd in die zin als hele lieve baby ervaren toen ze samen bij haar vader aan de Amstel woonden. Dat was toen ze net weg waren bij Marius. Ook haar jongens had ze het gegund hun vader bij zich te houden. Helaas lukte dat niet. Marius, hun vader, zette iedereen tegen Erica en Maarten op. En onder 'iedereen' vielen ook de jongens. En later als peuter en kind was Ari vaak zo naar binnen gekeerd dat hij vrijwel urenlang op dezelfde plek kon zitten zonder te bewegen. Nu zou het ondenkbaar zijn dat dit onopgemerkt zou blijven. Maar toen was er niemand, geen huisarts en ook niet bij het consultatiebureau, die dit zorgwekkend gedrag vond.

Nu lijkt Ari Erica te hebben losgelaten. Zijn moeder heeft niets met zijn leven te maken vindt Ari.

Jessica

Jessica is de dochter van Maarten en Erica. Ze werd geboren in 1968. Jessica wilde na de geboorte niet eten. Erica had een postnatale depressie en voelde zich erg gespannen in die periode. Wellicht voelde Jessica dat aan en wilde geen fles en niet aan de borst. Maarten en Erica zaten in die periode bij een christelijke stroming, het Volle Evangelie. Bij het Volle Evangelie zouden ze voorbede vragen voor Jessica, en het bijzondere was dat Jessica toen inderdaad ging eten. Maarten en Erica hingen dit in eerste instantie op aan het geloof, pas later werd het Erica duidelijk dat ze op dat moment kon ontspannen vanwege de suggestie van de voorbede en het geloof dat het daardoor goed zou komen.

Jessica was een heel lief kind en was altijd bezig met anderen. In veel opzichten is ze een tweede generatie-kind, een kind dat het gemis aan al diegenen die vermoord werden in de kampen goed moet maken, en een kind dat de pijn van de ouder niet mag zien, maar ze zag

het natuurlijk wel. Ze mag er niet mee belast worden, maar te vaak is dat het recept om die kinderen uit de tweede generatie met een grote psychische druk op te laten groeien. Ze moeten zorgen, het goed te doen, alles goed maken en teveel verantwoordelijkheid dragen.

Jessica keek op naar haar oudere broers en verschilde in leeftijd vijf jaar met Ari en zeven jaar met Jacob. Toen Jessica van de basisschool afkwam was Jacob al uit huis. Erica ging in die periode naar de Sinaïkliniek, had de relatie met Jacques, ging scheiden, bleef vervolgens bij Jacques en ging later bij hem weg en kwam toen in de vrouwenopvang. Jessica bleef in die periode bij Maarten en Johan wonen. Na de vrouwenopvang kreeg Erica een flat op het Nijpelsplantsoen 25 in Nieuwegein. Toen ze die flat kreeg, ontwikkelde Erica flinke aangezichtspijn. Jessica ging voor haar moeder zorgen en bleef bij haar wonen.

De Joodse identiteit is voor Jessica tot nu toe niet belangrijk. Het heeft haar nooit wat gezegd en ze ziet het als vervreemdend geweest. Volgens Erica gaat ze zich daar ooit, later, wel voor interesseren, wanneer ze er aan toe is. Maar Jessica is een oude ziel, die gaat haar eigen weg. Dat is ook te zien in een andere belangrijke levenskeuze van haar, in de keuze rond haar relatie.

Jessica kreeg een relatie met een doodgoede jongen. Maarten en Erica vonden hem niet een goede keuze, maar Jessica wel. En Jessica maakte een bijzonder besluit. Het repeterende verhaal van de onmacht van de vrouwen in het geslacht Bock wilde ze bij haar laten stoppen en niet doorgeven aan een volgende generatie. Jessica besloot geen kinderen te nemen. In de vele epistels van Erica komt deze keuze van Jessica regelmatig naar voren. Erica geeft hiermee aan dat ze dit jammer vindt en teleurgesteld was door dit besluit. Na zeventien jaar beëindigde Jessica haar relatie.⁴² Jessica wilde werken aan meer

⁴² Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 20 januari 1999

verdieping voor zichzelf. Erica was hier blij mee en zag dat haar dochter gelukkiger worden. Bovendien veronderstelde ze een grotere connectie met haar dochter en herkende in de zoektocht van Jessica aspecten van de zoektocht van haarzelf.

Jessica heeft geleerd om de afstand met Erica zo groot te maken dat ze haar eigenheid niet verliest en zo klein dat ze een liefdevolle band met haar moeder kan hebben.⁴³ Ze heeft nu een liefdevolle band met Erica, maar heeft ook haar eigen ruimte nodig.

In 2002 kreeg Jessica een burn-out. Ze had te lang te goed haar best gedaan, ook op haar werk. Daarnaast had ze een verbroken relatie en een verdrongen kindertijd. En Jessica merkte dat er inderdaad aspecten van haar moeder zijn waarin ze op elkaar lijken.

Ook bij Jessica heeft Erica het gevoel dat ze er te weinig voor haar dochter kon zijn. Zo kon ze er bijvoorbeeld niet voor haar zijn in het ziekenhuis. Toen Erica net weg was bij Maarten, moest Jessica, net elf jaar, aan haar oog geopereerd worden. Ze kon er niets aan doen dat ze er niet voor Jessica kon zijn op dat moment, maar toch; het voelt voor haar als falen als moeder. Jacques, bij wie ze toen woonde stond het niet toe dat ze contact had met haar kinderen. Het lukte haar toch om een keer langs te komen in het ziekenhuis.

Erica heeft het lang “vreselijk druk gehad met *nuttig zijn*” zoals ze dat zelf uitdrukt (al haar vrijwilligerswerk). Te druk voor haar dochter. Ook dat is iets waar ze met pijn op terug kijkt. Ze verwijt het zichzelf dat Jessica het daardoor stikbenauwd kreeg in het ouderlijk huis en dat ze daardoor zelf een foute relatie kreeg. Dat Jessica het stikbenauwd kreeg begrijpt Erica nog steeds niet; ze deed immers zo ontzettend haar best! De manier waarop Jessica in haar relatie met Francis stapte was voor Erica onbegrijpelijk. De manier op deze jonge mensen keuzes maakten stuitte haar tegen de borst, het kwam haar allemaal zo rationeel en

⁴³ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 3 mei 1999

zonder gevoel voor. Dat zij op rationele grond leek te besluiten om een relatie aan te gaan betekende voor Erica dus wachten tot het moment dat ook haar dochter ongelukkig zou worden in haar relatie. En dat zou dan ook Erica's schuld zijn, zo ervoer ze dat toen. Er niet hebben kunnen zijn voor haar dochter zou dan de oorzaak zijn van het ongeluk van ook dat kind.

Erica was vreselijk blij toen Jessica ook naar Amsterdam verhuisde maar durfde niet dichterbij te komen. Ze zag dat het van Jessica zelf zou moeten afhangen of het contact intiemer kon worden. Erica was nog steeds niet vergeten hoe Jessica het stikbenauwd had gehad vlak voor ze uit huis ging. Toen Jessica, eenmaal in Amsterdam wonend, een operatie moest ondergaan, wilde ze niet dat Erica dichtbij kwam. De afstand die haar dochter nodig had kon Erica toen niet begrijpen. Later wel. Maar die periode betekent voor Erica zelf een van de dieptepunten in hun relatie.

Een andere enorme pijn werd gevoeld toen Erica even niet thuis kon wonen. Het was toen nog niet duidelijk hoe lang dat zou duren. Jessica kreeg een grote huilbui. Zij voelde zich geconfronteerd met een angst dat Erica afhankelijk zou blijven en vanuit zo'n situatie mantelzorger te moeten zijn. Het duurde uiteindelijk niet lang en ze is een paar dagen bij Jessica geweest maar de pijn die ze daardoor voelde was immens groot. Ook toen weer was haar gevoel van falen als moeder weer zo groot en ze verweet het zichzelf dat ze niet had kunnen voorkomen dat ze 'foute mannen' koos. Anders, zo was haar gedachtegang, zou dit allemaal nooit gebeurd zijn. En ook als echtgenote; ze had deze mannen anders nooit gekozen.

Het contact tussen Jessica en haar vader was vaak slecht. En het kon niet zo zijn dat ook Jessica haar vader zou moeten missen. Ze had een vader, en dat contact moest behouden blijven. Erica had haar ouders moeten missen, het idee dat dit haar kinderen zou moeten overkomen was onacceptabel en ze heeft er daarom werkelijk alles aan gedaan om het contact tussen de kinderen en hun vaders te behouden. Jessica heeft, na een aantal jaar haar vader niet te hebben gezien, weer contact met hem. Ondanks alles heeft ze vaak het gevoel gehad hierin haar dochter in de steek te

hebben gelaten. Ze heeft niet kunnen voorkomen dat de relatie tussen vader en dochter hele lange tijd niet goed geweest is. De relatie tussen moeder en dochter is ook niet over rozen gegaan, beiden hebben ervoor gevochten om weer tot elkaar te kunnen komen. Nu, de laatste jaren, is dat gelukt. Er is een goed contact. En dat is een verworvenheid van beiden.

Verlaten

Het gevoel haar familie in de steek gelaten te hebben strekt zo ver dat ze ook vindt dat ze haar vader in de steek heeft gelaten. Toen deze oud en bejaard was en niet meer netjes kon eten, reageerden de kinderen daar erg afwijzend op. Voor haar gevoel heeft ze het niet voor haar vader kunnen opnemen en ook dat verwijt ze zichzelf.

Erica's thema van anderen in de steek laten strekt ver. Te ver, zou je misschien kunnen zeggen. Wanneer je als kind zelf zo in de steek gelaten bent is dat het laatste wat je je geliefden wilt aandoen. Ze heeft zich als moeder voelen falen. In een gesprek met Jessica bij het maken van dit boek zei Jessica dat er inderdaad stevige fouten gemaakt zijn, en veel dingen zijn erg misgegaan. Maar Erica heeft van haar kinderen gehouden. En nog. Ze heeft gevochten om het voor haar kinderen beter te krijgen en beter te doen dan haar is aangedaan. Jessica kan zeggen dat er door haar ouders van haar gehouden is en dat ze gezien en gevoeld heeft dat Erica liefde voor al haar kinderen voelde en voelt.

Haar kinderen in de steek te hebben moeten laten is het grote verdriet in Erica's leven. Ari na zijn geboorte zes weken in het ziekenhuis hebben moeten achterlaten, de jongens tijdelijk in het kindertehuis toen ze fysiek bijna onderdoor ging aan de relatie met Marius en ze in het ziekenhuis lag, en later toen ze bij Maarten weg ging.

Afgekeurd

Erica werd in 1977 afgekeurd en kwam in de WAO terecht, maar ze wilde het label “afgekeurd” niet dragen. Het was het onverwerkte oorlogsverleden dat voor de afkeuring had gezorgd maar voor Erica voelde het label alsof ze als mens afgekeurd was. Erica wilde nuttig zijn voor de maatschappij. Ze vocht voor haar bestaansrecht en de zingeving van haar leven. Dit gevoel was de grondslag om mee te lopen met een WAO-groep in de Utrechtse wijk Pijlswaard en in deze zelfde groep was ze in 1982 een van de organisatoren van het wekelijkse WAO-spreekuur, dat ze met An Pietersma, die een goede vriendin werd, als een WAO-ombudsteam opzette en hield.⁴⁴ Door haar werk in die groep kwam Erica in 1981 zelfs terecht in het landelijk WAO-beraad en werkte ze mee aan het op 23 april 1983 gehouden landelijke WAO-tribunaal in “De Reehorst”.⁴⁵ In de WAO-groep in Nieuwegein probeerde ze mensen uit hun isolement te halen, het intermenselijke contact opbouwen was daarbij haar sterke kant.

Later, in het Landelijke WAO-beraad, bevond Erica zich in groepen mensen die vaak gestudeerd hadden en dat had Erica niet. Maar logisch nadenken, inlezen in de moeilijke materie, en studeren op de materie zorgde ervoor dat ze van groot belang werd in deze groepen. Ze kon er niet genoeg van krijgen om erbij te horen en zich in te zetten. Binnen de FNV kwam Erica in de vrouwengroep terecht. Ze zat er als eenling en was geen vertegenwoordiger van een van de bonden. De FNV zorgde dat ze op de Volksuniversiteit studies kon volgen, maar het halen van de bijbehorende diploma’s mocht niet want de

⁴⁴ IISG, Archief Erica van Beek

⁴⁵ IISG, Archief Erica van Beek

regels rond de WAO stonden dat niet toe. Erica voelde zich ook hier vooral op haar plaats bij het begeleiden van groepen.

Maar naast deze organisaties was Erica bij nog meer organisaties actief en was ze medeorganisator van een aantal manifestaties. Zo was Erica bij het organiseren van een Aktieweek rond de WAO van 14 – 18 november 1983, zat ze bij het Landelijk netwerk vrouwen in de AAW/WAO, had contacten met het Fries WAO beraad, de plaatselijke WAO groep Ondiep, de Bond voor Mensen Zonder Werk (werkte samen met WAO beraad), het Landelijk Beraad Uitkeringsgerechtigdenorganisaties, het Komitee Marokkaanse WAO-slachtoffers en de Belangenvereniging Arbeidsongeschikten Utrecht (BAU).

Erica verleende ook hand- en spandiensten in tal van lokale activiteiten in Nieuwegein, zoals een Indianenmanifestatie, een milieudag, een tentoonstelling over eerlijke koffie in het gemeentehuis en hulp bieden in de Wereldwinkel. In Nieuwegein was Erica overal te vinden, het Modiaal Platform was het eindresultaat. Daarnaast klom ze regelmatig in de pen om via ingezonden brieven misstanden aan de kaak te stellen of de bestuurders direct aan te spreken.

Het boterde niet altijd tussen Erica en de bestuurders van Nieuwegein. Burgemeester Flik (burgemeester van Nieuwegein van 1979 – 1990) vond haar een lastige drammer. Dat was omdat Erica zich bezig hield met het lot van de Roma, toen nog zigeuners genoemd, die hun kamp in Nieuwegein hadden. De gemeente wilde dit kamp weghebben, maar Erica vond met tal van actievoerders dat ook deze mensen een plek nodig hebben om te wonen. Burgemeester Jan Laan, burgemeester van Nieuwegein van 1990 tot 2000, was een keerpunt. Hij had wel respect voor de kleine vrouw met het grote hart. Hij waardeerde de inzet en de bevoegenheid van Erica, net zoals het toenmalige raadslid voor GroenLinks,

Een aantal jaren WAO-ombudsteam met An Pietersma

Corrie van
Rooijen. Van
Rooijen stelde in
de krant zelfs
dat Erica altijd
 bezig is om meer
begrip te
kweken en te
werken aan een
betere wereld.⁴⁶

Maar voor haar omgeving had dit ook een keerzijde. Erica was voor wie haar nodig had in de buitenwereld altijd bereikbaar en ze stelde ook altijd haar huis beschikbaar. Dag en nacht. De drukte vond ze heerlijk en stond er nooit bij stil dat dit haar gezinsleven kon ontwrichtte.

In die periode ging dochter Jessica steeds meer de deur uit. Jessica ondernam van alles, thuis benauwde haar. Erica begreep niet hoe dat zat, ze deed immers zo haar best om alle bordjes in de lucht te houden. En dat was ook zo, maar het had Erica aan een rolmodel ontbroken. Ze wist niet hoe relaties horen te zijn. De eeuwige drukte in huis en de vreemden die er steeds rondliepen, zorgde ervoor dat Jessica steeds vaker weg was en op zichzelf ging wonen. Het was moeilijk geweest om zich los te maken van Erica. Ondanks het vertrek van Jessica waren deze jaren voor Erica een gelukkige tijd. Erica kwam terecht in een wereld die haar gelukkig maakte, veel mensen hadden haar nodig.

⁴⁶ Nieuwsblad Nieuwegein, huis-aan-huis-blad, 5 juli 1994.

Vooral het WAO-beraad was de organisatie waar Erica haar ziel en zaligheid in stortte. Dat was al zo vanaf het moment dat Erica er actief werd en ze bouwde er veel op. Maar nu er veel tot stand was gekomen begonnen steeds meer mensen en instanties zich ermee te bemoeien. Ook de politiek. Het WAO-beraad was een organisatie van belang geworden in het politieke krachtenveld. Erica werkte er samen met een aantal mensen die haar dierbaar werden, waaronder Joop Mantel. Joop was een Rotterdamse stratenmaker die in de WAO terecht was gekomen en zich als communist, hij was lid van de CPN, had opgewerkt en de veelgevraagd spreker was over deze problematiek. Hij was dé

Erica in de WAO-tijd. Rechts achter haar Joop Mantel

woordvoerder van het beraad. De penningmeester van het WAO-beraad, Joop Ackerman, was de andere persoon waar Erica goed mee kon opschieten. Erica omschreef hem ooit als een theoreticus en een echte socialist. Het gedonder in het beraad, dat gevormd werd door

communisten en socialisten aan de linkerkzijde van de PvdA, begon toen de PvdA zich ermee ging bemoeien. Het werd een periode van politieke spelletjes en het eruit werken van mensen, ten gunste van de PvdA. Joop Mantel was de eerste die het veld moest ruimen. De sfeer in het WAO-beraad werd verziekt. Mantel kwam in een conflict terecht rond het woordvoerderschap van het beraad. Hij dacht het op te lossen door democratische verkiezingen uit te schrijven en vertrouwde op zijn onkreukbare reputatie. Maar zijn tegenkandidaten kwamen allen uit de hoek van de PvdA en Mantel werd weggestemd. Vrij naïef legde hij zich hierbij neer, het was immers een democratisch gebeuren, maar dat het doorgestoken kaart was doorzag hij niet. Erica doorzag het -later- wel en vertelde dit per brief in februari 1989 aan Joop. In deze brief vertelde ze niet alleen hoe belangrijk het beraad voor haar was, maar gaf ook haar visie op de loop van de gebeurtenissen. Ze schetste haar beginperiode bij het beraad: *“De eerste vergaderingen, met de mensen van het tribunaal, maar ook met het LWB, waren voor mij, schuw vogeltje als ik me toen voelde, geen pretje. Maar héél langzaam, het duurde enkele jaren, raakte ik gewend. Werd déél van de WAO-Beweging en voelde het Beraad, niet bewust maar niettegenstaande heel zeker, als mijn familie. De familie, die ik nooit gehad heb. Vrienden en vriendinnen - mijn broers en mijn zusters. Joop Mantel werd mijn mentor en, tussen aanhalingstekens, “vader”. Ikzelf voelde me het kleine zusje, dat overal voor kon worden opgetrommeld, en dat alles graag deed. Het “manusje van alles”.”*

Daarna vertelt Erica over het vertrek van Joop: *“De eerste grote klap kreeg ik, toen Joop Mantel werd weggestemd. Dat het een politieke coupe was, omdat wij CPN-ers waren, kwam niet in mijn hoofd op. Ik kon het niet begrijpen. Wat was er fout aan zijn ideeën en zijn visie? Maar ik was trouwer aan de Beweging dan aan personen, blijkbaar. Ik viel Joop Mantel af, nam het niet voor hem op dus. Ik bleef en wilde doorgaan.”*

Toen Joop Mantel, die zo belangrijk voor Erica was, uit het beraad was ging zij dus door. Met het vertrek van Joop stopte echter de 'zuivering' niet. Toen kwam de hetze tegen Joop Ackerman. Ackerman was penningmeester en een hij werd verdacht gemaakt. Er werd een financiële commissie in het leven geroepen om hem te controleren en uiteindelijk weg te werken. Ackerman was echter koppig, wilde doorgaan, maar ook hij ruimte het veld. Erica schreef hierover: *"het ging mijn begrip te boven dat we elkaar zó iets konden aandoen. Ik leed eronder, maar ik blééf. Ik tikte, kopieerde, verzorgde de post, de telefoon, werkte mensen in voor het secretariaat dat bleef groeien (dat mij moest gaan vervangen, maar dat wist ik toen niet) en vocht voor een zuivere verstandhouding. Maar het werd steeds onbehaaglijker."*

Nadat Joop Mantel en Joop Ackerman waren weggewerkt was Erica de laatste die eruit moest. Het werd haar duidelijk dat ook zij weg moest. En het werd zo gespeeld dat Erica zelf de conclusie moest trekken dat ze moest opstappen. Waarom dat was begreep ze toen niet en ze vertelde tijdens een vergadering 'dat ze te zijner tijd' uit het beraad zou stappen.

Vanaf dat moment stelde Jelle Jongsma Erica wekelijks de vraag: *"Je zou toch opstappen? Wanneer ga je nou?"* En er gebeurden dingen, die Erica niet begreep. Stukken kwamen niet meer op kantoor terecht, maar gingen direct naar Jongsma en bleven vervolgens bij hem thuis liggen. Er werden "en petit comité" besluiten genomen en uitgevoerd. Deze besluiten waren niet door de coördinatiegroep genomen, zoals binnen de organisatie hoorde. Erica kreeg nachtmerries. Niet lang daarna kwam de grote eyeopener voor haar en kreeg ze een klap die ze pas jaren later te boven kwam. Een klap die door Jelle Jongsma werd uitgedeeld. Het was de ochtend na de gemeenteraadsverkiezingen en een woedende Jongsma stormde

het kantoor binnen. *“Ik had nu in de gemeenteraad kunnen zitten, gemeenteraadslid voor de PvdA kunnen zijn en heb ik godverdomme gekozen voor het Landelijk WAO Beraad. En wat ben ik nu? Niets, niemand...”* De tirade ging uren zo door, tot Jongsma weer de onvermijdelijke vraag, inmiddels een mantra voor hem, aan Erica stelde: *“Jij zou toch opstappen, wanneer ga je nou eindelijk?!”*

Die dag werd voor Erica de laatste dag voor het Landelijk WAO Beraad. Ze was kapotgemaakt. Ze maakte het dossier met haar eigen artikelen en stukken leeg en nam ze mee. Ze liet de boel netjes achter. Thuis klapte ze in elkaar, voor maanden.

Terugblikkend schrijft Erica over die tijd: *“In mijn idealisme had ik al mijn kleine krachten ingezet voor de strijd. Gedacht, dat het er niet om ging, wat je was, wat je status was, maar dat het enige belangrijke was, wat je dééd met de mogelijkheden die je had. Wat je inzet was en of je de mogelijkheden die je als WAO-er nog bezat (dat vertelde ik anderen ook) ten volle gebruikte. Op welke plaats dan ook.”* Over Jelle Jongsma schrijft ze: *“Maar daar kwam dan een Jongsma. Die in zijn tomeloze eerzucht bijna over lijken is gegaan. Joop Ackerman heeft in de strijd die tegen zijn persoon gevoerd is, een zware hartaanval gekregen en is een ernstige hartpatiënt gebleven. Mij heeft het jaren gekost van mijn lichamelijke en geestelijke gezondheid.”*

Erica vond de mensen in het WAO-beraad haar ‘familie’, en dat gemis was wellicht het ergste. Ze schrijft daarover: *“En het ergste was, dat ik opnieuw mijn familie verloor. Langzamerhand was ik, eindelijk, ergens thuis geraakt. Moeizaam is de strijd geweest om weer vertrouwen in mensen te krijgen, van mensen te gaan houden. Ik hield van ‘mijn’ mensen, van hun inzet, hun strijd, vaak tegen hun eigen lichamelijke handicaps, hun*

persoonlijke opofferingen. Zij inspireerden mij en het hield mij op de been. Of brachten me telkens weer op de been en actief.”

De eerezucht van Jongsma maakten hem tot voorzitter van het WAO-beraad. Het hele politieke spel, dat daartoe geleid heeft, had de politieke kracht van het LWB geen goed gedaan.

Erica: “Hoe kan ik iemand vergeven die zich (dit is mijn persoonlijke gevoel) in je familie indringt, de vader wegjaagt, de oudste zoon op zo’n manier behandelt, dat zijn leven erdoor in gevaar is gebracht en dan mij zelf wegjaagt?! Om dan die grote familie om te turnen tot een groep mensen waarover hij de baas kan spelen. Ik kijk er van buitenaf tegenaan en rouw. Dat is mijn gevoel.

Enkele contacten zijn gebleven. Maar “mijn familie” ben ik kwijtgeraakt. Het verdriet en de boosheid daarover zijn ook gebleven en nog steeds, als ik met de naam van Jongsma te doen heb, klap ik dicht. En elke keer heeft dat tijd nodig om te slijten.

Daar komt nog iets bij. Mijn boosheid over mensen die belangrijk willen lijken. Die hun status denken te verhogen ten koste van en over WAO-ers heen, dus over de ruggen van zieken en gehandicapten, van ‘afgekeurden’ door deze maatschappij’. De enige juiste motivatie is voor mijzelf althans, mee te willen werken aan een betere maatschappij voor iedereen, maar in ons geval speciaal voor WAO-ers. Ieder op zijn/haar eigen manier. En wie daarin de juiste capaciteiten heeft, er met kop en schouders bovenuit steekt, kan zeer velen inspireren mee te doen in die strijd voor een betere samenleving. Maar als hij (meestal is dat een hij) alleen het belang van de eigen positie en status op het oog heeft, dient hij ook alleen zichzelf en is een splijtzwam voor de Beweging. Zoals beslist en telkens weer zal blijken. Ben ik dan zelf zo’n idealist? Ja. En ik ben ook WAO-ster. En ik ben een mens, dus ik kan dezelfde fouten maken.

En daarop terugkomen, omdat ik me bewust ben de Beweging geen dienst te bewijzen als ikzelf belangrijk wil zijn of lijken. Bovendien zou ik dat persoonlijk niet eens aankunnen, want ik heb niet zomaar en voor niets een WUV-WAO-AAW-uitkering!

Overdreven bescheidenheid is dat ook niet. Want omdàt ik een mens ben heb ik af en toe wèl de erkenning nodig dat ik iémand ben, en dat ik mijn werk goed doe (als ik het goed doe) of goed hèb gedaan. Heb ik dat van jullie meegekregen??”

De brief waarin ze haar bespiegeling aan Joop Mantel deed leidde niet tot een hersteld van hun band. De teleurstelling van de manier waarop ze aan de kant geschoven was, was groot voor Erica, maar maakte de activiste in haar niet dood. Het duurde een tijd voor ze zich hervonden had maar uiteindelijk veranderde de boosheid in compassie. Erica vond het jammer en eeuwig zonde dat na het vertrek van een aantal sleutelfiguren in het WAO-beraad, waaronder zichzelf, er niet veel meer van het beraad gehoord werd.

In een groot aantal organisaties bleef Erica actief en er kwam nog het nodige bij, zoals een cursus voor opbouwwerker, een conferentie bij de Volkshogeschool Draakenburg Baarn, deelnemer aan de WAO dag in Reuver, deelnemer (vertegenwoordiger) bij de landdag van DISK (Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken) en gaf ze advies voor het woonlasten platform Nieuwegein. Samen met Martien van Dijk richtte ze de Nieuwegeinse afdeling van Vluchtelingenwerk op en werd ze actief in het AFKIN – het Anti Fascisme Komitee in Nieuwegein - en latere gemeentelijk Platform Mondiale Bewustwording. Vooral de contacten die ze had binnen de Rooms-Katholieke kerk werden van belang, op die manier kon ze zich toch weer bezig houden met de WAO-problematiek. De kerken namen stelling tegen de almaar groeiende armoede en zij konden op hun beurt de ervaring van Erica goed gebruiken.

In november 1986 overleed Jacob. Het verlies van haar oudste zoon was een enorm trauma en ze hield zich in het jaar na zijn dood staande door zoveel mogelijk actief te blijven in tal van organisaties. Ze vulde er de leegte mee op, maar de leegte na de dood van Jacob, haar oudste zoon die aan drugs verslaafd was en een overdosis had genomen, was te groot om te kunnen vullen met hard werken en doorgaan en in 1988 kwam de klap.

Erica raakte depressief en haar activiteiten voor de samenleving kwamen volledig stil te liggen. Het duurde een flink jaar voordat Erica weer opkrabbelde, de depressieve periode had haar ook een aantal inzichten gebracht. Niet dat ze moest stoppen om zich voor de maatschappij in te zetten. De maatschappij had haar inzet nodig en Erica had die inzet en de waardering nodig. Wel dat ze heel veel hooi op haar vork had genomen, en dat ze niet voldoende had ingezien hoe belangrijk haar kinderen voor haar waren. En dat haar eigen verleden, de breuk met haar moeder en de tijd in de Martha-Stichting, ervoor gezorgd had dat ze maar al te vaak de rolmodellen had gemist die ze had gewenst voor de opvoeding van haar eigen kinderen. En dat het verleden, waarvan zeker de periode voor haar puberteit in een grote mist was gehuld, een periode was die moest worden uitgezocht en waar ze de confrontatie mee aan moest gaan.

Erica werd weer actief in verschillende organisaties en ook nam ze de draad weer op in het Nieuwegeinse Platform Mondiale Bewustwording. Dat zou tot een teleurstelling leiden. Maar eerst begon ze in 1992 de zoektocht naar haar moeder.⁴⁷ De vragen waar ze zichzelf tijdens de depressie mee geconfronteerd zag hadden veel te maken met haar jeugd in de Martha-Stichting, maar zeker ook met de zo dramatisch verbroken band met haar moeder. Wie was haar moeder, wat klopte er van de schaarse herinneringen en wat was er nou

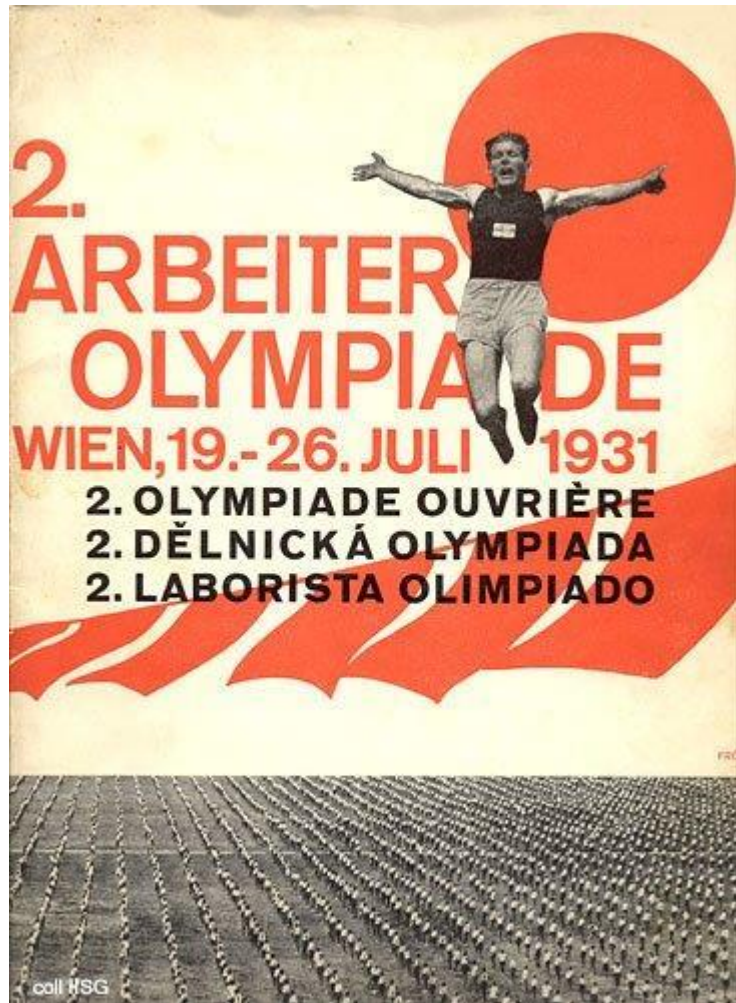
⁴⁷ Erica van Beek, *Twee vrouwen en een jas*, 69

eigenlijk gebeurd waardoor haar moeder op transport moest? Erica besloot de zaken die ze tegenkwam in haar zoektocht naar haar moeder, die ze haar queeste noemde, vast te leggen. Deze notities werden een boek, "Twee Vrouwen en een Jas". De zoektocht verliep in dezelfde periode dat Erica nog actief lid was van het Platform Mondiale Bewustwording. Ze had er een organisatorische rol. Het platform gaf advies aan de gemeente Nieuwegein om een stedenband aan te gaan met Pulawy in Polen. Erica was hier zeer teleurgesteld over en kon zich er niet mee verenigen. Juist nu was ze druk bezig met het oorlogsverhaal rond haar moeder, die in Auschwitz vergast werd. Dat lag aan het naziregime, maar het antisemitisme in Polen was al eeuwen virulent in die samenleving aanwezig. Door de keus voor de Poolse partnerstad voor Nieuwegein verliet Erica met pijn in haar hart het platform.⁴⁸ Ze richtte zich daarna volledig op haar zoektocht.

⁴⁸ Joop Bremerman, *Israël adembenemend mooi en vol 'geheime' betekenissen voor Erica* in Molenkruier, 10 augustus 1995.

Twee vrouwen en een jas

De vragen rond haar moeder hebben bij Erica altijd een rol gespeeld. Deels kwamen ze doordat Erica nog zo jong was toen haar moeder werd gearresteerd en vermoord en deels omdat het verhaal over haar moeder in haar jeugd van haar werd weggehouden. Voor haar zestigste liepen de vragen steeds verder op en Erica wilde antwoorden. Of die er zouden zijn, was zeer de vraag. Als ze de zoektocht naar de

antwoorden zou laten liggen zou dat haar blijven beheersen. Deze antwoorden had ze in haar leven nodig. Het werd haar haar bewustwordingsproces.⁴⁹

Het uitzoeken van het leven van haar moeder betekende ook een confrontatie met het verleden. Niet alleen het verleden van moeder, ook met haar eigen verleden. Dat deze toch moeilijk zou worden werd haar ook duidelijk gemaakt door Jessica, die zich daar ook zorgen om maakte.⁵⁰ Het bleek wel het moment in haar leven te zijn dat Erica leerde om over haar verleden te spreken.⁵¹

⁴⁹ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 19 april 1999

⁵⁰ Erica van Beek, *Twee vrouwen en een jas*, 41

⁵¹ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 17 december 1999

Erica wist zich wel een aantal zaken te herinneren. Haar moeder was heel sportief, ze had zelfs mee gedaan met Arbeidersolympiade in Wenen in 1931. Ze had er gouden medailles gewonnen in atletiek. Ze zat op een sportclub waar ze bevriend raakte met Olly Weiß, een vriendschap die belangrijk en intens voor haar was.⁵² Ze had doorzettingsvermogen. Ze hield van artiesten, toneel en muziek. Ze was veel mondainer dan de verlegen arbeidersjongen die haar vader Jacob was.⁵³ Verder was het verleden iets dat was weggedrukt, alsof er een zwarte voile op lag. En af en toe werd die voile opgelicht, zoals toen het Rode Kruis een bewijs van het overlijden van Olga toestuurde en Erica 'Wiedergutmachungsgeld' uit Duitsland kreeg. Ze liet er haar gezin van profiteren. En er was nog de foto. Terug in Amsterdam, 1939 staat op de achterkant, Erica is een kleuter van vier jaar oud en heeft een hoedje op. Zelfs die foto bracht geen herinneringen naar boven.⁵⁴

⁵² Erica van Beek, *Twee vrouwen en een jas*, 71

⁵³ *Ibidem*, 42-43

⁵⁴ *Ibidem*, *Twee vrouwen en een jas*, 47

Erica reisde vanaf 1992 de sporen achterna. De reis voerde haar naar Wenen en in die plaats vond ze veel wel en veel niet. Ze vond de plek waar ze als kind gewoond had, met haar moeder, tante Hilda, de zus van moeder en haar kinderen en oma. Ze kwam in de typisch Weense straat, ze kwam op het typische Weense binnenpleintje van de woningen en ze herinnerde zich het kletsen van de vrouwen die er woonden. Het *plaudern*. Ze vond de woning van haar grootouders en herinnerde zich de leuning en de

traptreden van de trap naar boven. En toen stond ze voor die deur, die deur van haar oma. Met haar hart kloppend in haar keel belde ze aan, er werd opengedaan en Erica vertelde haar verhaal. Ze kon de gang inkijken, ze zag de spiegels die er hingen om het schaarse licht in de donkere gang zoveel mogelijk te benutten. Ze meende zelfs spullen te herkennen die van haar grootouders waren. Dus ook hier Bewariërs.⁵⁵ Ze mocht er niet binnenkomen, was dat angst dat ze echt de spullen van Omama herkende? Maar ze was er wel geweest. Het hofje was echt, de donkere gang was echt. Sporen van het leven van de grootouders. Ze was er nu wel geweest. Dáár had ze gewoond als peuter, samen met moeder, oma, tantes, het

⁵⁵ Bewariërs is een spotnaam voor niet-Joodse buurtgenoten die spullen bewaren van weggevoerde Joden. Ze kregen de spotnaam als ze bij terugkomst niets teruggaven.

kleine nichtje en neefje. Hier woonden behalve de grootouders, ook de overgrootouders en waarschijnlijk ook de betovergrootouders.

Erica ging naar de grootste Joodse begraafplaats in Wenen, in Währing. Ze hoopte er op de Matseiwoth (grafstenen) de naam Bock of Karpfen te vinden. Vooral de lijn van oma, de Karpfens, was een groot onbekend terrein. Dat ze uit Brno kwamen was het enige dat Erica wist, maar er moest toch meer zijn? Het bezoek aan de begraafplaatsen leverde niets op. Veel bleek slecht onderhouden, stenen waren omgevallen en onleesbaar, en de vernielingen door de nazi's hadden ook hier plaatsgevonden. Hulp van beheerders was er nauwelijks.

De speurtocht naar haar moeder ging ook op papier. Erica nam contact op met Yad Vasjem en vond daar een verklaring in de Pages of Testimony over de arrestatie van haar moeder. Haar moeder zou in Amsterdam op straat zijn doodgeschoten door een Duitse officier. Dat verhaal klopte niet, een nicht van haar moeder, die toen al overleden was, had deze opgave gedaan. Moeder werd niet op de Vrolijkstraat doodgeschoten maar gearresteerd, gedeporteerd en vermoord in Auschwitz. Yad Vasjem gooit geen eerder gedane verklaringen weg, maar een addendum kon er wel bij. Erica zorgde er voor. En zo had ze ook contact met Olly Weiß, die haar zeer belangrijke informatie gaf, en wel dat Olga was opgepakt in Hilda's jas met een Jodenster die was opgespeld in plaats van vastgenaaid. Olly was toen al 85 jaar oud. Deze gevoelige zaak deed haar veel waardoor ze op een bepaald moment ook stopte met het geven van informatie. En Erica wilde naar Israël. Hoewel moeder daar nooit geweest was, stonden haar gegevens nu bij Yad Vasjem en had Erica het gevoel dat ze daar een plek had gekregen. Voor Erica kwam de Joodse identiteit daar samen, in het land Israël en in het instituut Yad Vasjem. De reis naar Israël was echter te duur voor Erica en dit plan moest ze laten varen, voorlopig althans. De zoektocht naar haar moeder legde Erica vast in het boek

“Twee vrouwen en een jas, verloren jeugd, verloren toekomst” (Utrecht 1994), een boek dat veel publiciteit kreeg. Steeds weer moest Erica het verhaal vertellen, voor kranten en voor de radio. Het verhaal dat in het boek stond was voor een stuk ook Erica’s levensverhaal.

De zoektocht naar haar moeder ging verder dan Erica in haar boek vastlegde. Ze wilde ook de sporen van moeder vinden in Amsterdam. Daarom keerde ze terug naar de Vrolijkstraat. Kijken waar het huis was. En het huis was er nog steeds. Een groot deel van de Vrolijkstraat is gerenoveerd, maar het huis op 285 is er nog. Erica stond er verschillende keren voor de deur voordat ze de moed had om een kaartje in de bus te schuiven met het verhaal en de vraag of ze nog eens binnen mocht kijken. Dat deed ze uiteindelijk en op 12 september 1999 mocht langskomen. Het was vreemd om in het huis van je jeugd te staan. Er was verbouwd, ruimtes waren bij elkaar getrokken.⁵⁶ Het was anders, en ook was het thuis. Het was goed voor Erica om het nog een keer te zien. De plek die van haar moeder was, waar haar vader langskwam, het poppenhuis stond en waar de vergaderingen van de OSP waren. Maar ook de plaats waar haar moeder de jas van de kapstok pakte en de buitendeur voor de laatste keer achter haar dichttrok en de plaats die de herinnering van Erica triggerde waardoor ze met haar gevoel in het verleden terecht kwam.

⁵⁶ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 12 en 13 september 1999

De verre liefdes

Nadat het boek *“Twee vrouwen en een Jas”* gepubliceerd werd raakte het leven van Erica in een stroomversnelling. En wat er ook gebeurde, was dat er contacten vanuit het verleden weer terug kwamen. Zo kwam er weer contact met Gerard. Gerard was een oude liefde van Erica, had Erica geholpen met de verwerking van de dood van haar vader, en nu spraken ze voor het eerst de liefde naar elkaar uit. Om de draad op dat niveau weer op te pakken was iets dat Erica niet wilde. Ze raakte wel dik bevriend en Gerard belde Erica vaak. Totdat zijn vrouw hem een keer afluisterde. Zij werd jaloers op deze vriendschap die haar man had en na die keer werd het contact gestopt.⁵⁷

Paul is een andere vriend van Erica. Het is een levenslange vriendschap die ook nu nog bestaat, en liefde geweest is. Paul was journalist. Paul en Erica hadden bewondering voor elkaars werk en zelfs heeft Erica een tijdje bij hem gewoond in Leiden. Paul hielp Erica met het redigeren van het boek *“Twee vrouwen en een Jas”* en met hem heeft Erica ook veel ondernomen en een goede tijd gehad. Het was een diepe vriendschap maar en Erica had na twee huwelijken geen zin meer in een nieuwe relatie. Dit waren de twee noemenswaardige relaties van Erica.

⁵⁷ Erica van Beek, brieven aan Mijntje d.d. 5 april 1998

Israël

De opbrengst van “Twee vrouwen en een Jas” maakte mogelijk dat Erica een computer kocht waardoor ze nu niet eenzaam is. Facebook en de email zijn haar vensters op de wereld. Vrienden hebben in die tijd een actie op touw gezet. Deze actie bracht Erica dat waar ze van droomde en wat ze nodig had – ze kon erdoor een reis naar Israël plannen. De actie kwam ook na een verhaal over haar boek in de krant – en de wens die in dat artikel stond dat ze naar Israël wilde. Erica wilde er de *Hall of Names* bezoeken, een van de ruimtes in Yad Vasjem. Ze wilde zien hoe de naam van haar moeder is vastgelegd tussen de miljoenen anderen namen. Dan pas zou voor haar de *queeste* naar haar moeder een afronding kunnen krijgen.

Erica werd op een bepaald moment benaderd door Lenie Winter. Lenie had een slim plan bedacht en vroeg Erica of ze haar huis beschikbaar wilde stellen om surprise party te organiseren voor de scheidend voorzitter van het Platform Mondiale Bewustwording, Arie van Putten, op 1 april 1995. Natuurlijk stond Erica weer klaar nu dit beroep op haar gedaan werd. Die avond liep haar huis vol met vrienden en kennissen uit het vrijwilligerswereldje en met familie en persoonlijke vrienden. Ook burgemeester Laan was er. Waarom Jessica foto’s begon te maken snapte Erica totaal niet.

Alles draaide echter niet om de voorzitter, maar om Erica. Lenie had een uitgebreide actie gestart om gelden bijeen te brengen voor een reis naar Israël. Erica kreeg een grote versierde doos in handen met een toespraakje. In de doos zat niet alleen een toeristenboek en brochures over Israël, maar ook een cheque voor reis- en verblijfkosten. Genoeg voor twee weken met een groep of voor een week met twee personen. En omdat de reisleidster van een groep die met de Stichting Mi Jerushalajim er bij was koos Erica ervoor om met de

groep te gaan. De hele actie was opgezet doordat Erica in haar boek geschreven had: “Ik hef mijn glaasje kruidenthee en zeg: “tot volgend jaar in Jeruzalem”, een normale joodse heilwens.

De reis en de anderhalf jaar erna maakte een ander mens van Erica. De verwerking van het verleden, met als apotheose het bezoek aan Yad Vashem, heeft ervoor gezorgd, dat ze inderdaad een deel van dat verleden achter haar kon laten. Erica kon haar reis naar Israël boeken en in Yad Vasjem het dossier van haar moeder inzien.

Erica voelde zich direct bij aankomst in Israël thuis. De gebruiken, de omgang, de drukte op de staat. Het was anders dan Nederland en het hoorde ook bij haar. Het was de Joodse nesjomme die door de poriën van het land kwam en haar aansprak.⁵⁸ Het omvormen van de droge woestijn in landbouwgrond vond Erica geweldig. Erica bezocht veel in Israël, zoals in het noorden de kibboets Lohamei HaGeta'ot, de kibboets van de gettostrijders die herinnert aan de Poolse Joden die in het getto van Warschau weerstand boden aan de nazi's. Het verhaal van deze kibboets maakte een grote indruk. Deze kibboets werd in 1949 opgericht en de stichters waren allen overlevenden van de Sjoa én allen overlevenden van de grote opstand in het getto van Warschau (19 april – 16 mei 1943)⁵⁹. De Joden in het getto van Warschau kozen ervoor om liever als strijder te vallen dan zich te laten afvoeren naar de concentratiekampen. Ze wisten sinds eind 1942 in het getto van Warschau wat hun lot zou zijn in de kampen en ze wisten dat ze weinig kans zouden hebben in een opstand tegen de Duitse overmacht. En aantal overleefden, stichten deze kibboets in het noorden van Israël en maakten er een museum. Naast een museum is deze kibboets een educatief centrum met een enorm archief over de Sjoa. Het verhaal over de Joodse strijders is een heel ander

⁵⁸ Nesjomme = Joodse geest

⁵⁹ Wikipedia, lemma Opstand in het getto van Warschau

verhaal dan het verhaal over de deportaties en de vernietiging en de strijdbaarheid in het verhaal sprak Erica zeer aan, ook omdat het verhaal in Oost-Europa speelt, waar een groot deel van haar voorouders vandaan kwam.

Verder viel het Erica op dat tijdens haar reis de Israëli en Palestijnen vreedzaam naast elkaar leken te leven, maar dat de waakzaamheid tussen de bevolkingsgroepen groot was. Dat kwam vooral naar voren in het witte dorp dat Erica bezocht, Neve Shalom – Wahat al Salam. Een dorpje waar van oudsher zowel Joden als Arabieren vreedzaam samenwonen.

Er was in Israël een heel andere sfeer dan Erica vermoed had uit de berichtgeving die ze uit de pers kreeg. Uiteindelijk heeft Erica in Israël kunnen doen wat ze wilde, de reis was voor haar een eerbetoon aan haar moeder. En de reis gaf haar rust, in de woorden van Erica: *“De afgelopen anderhalf jaar heeft een ander mens van me gemaakt, de verwerking van het verleden, met zijn apotheose in Yad Vashem heeft ervoor gezorgd, dat ik inderdaad dat verleden achter me heb kunnen laten en een min of meer normaal mens ben geworden”*.⁶⁰

De blik van Erica op Israël is in de loop van de jaren veranderd. Niet op de manier die in de huidige tijd bij zoveel mensen geldt – die Israël als bezetter zien, maar Erica ziet Israël als een land dat binnen de huidige grenzen de veiligheid voor haar inwoners kan handhaven, wat niet meer kan als het verdeeld wordt. Ze spreekt dan ook liever van Judea en Samaria dan over de Westbank (of de Bezette Gebieden) waarbij het een aangeeft dat deze stukken land een onderdeel zijn, en de tweede benaming een bezetting suggereert. Binnen het huidige discours geldt bij sommige groepen het idee dat Joden niet mogen terugvechten en zich naar de slachtbank moeten laten voeren. Tijdens het bezoek merkte ze dat samenleven van Israëli en Palestijnen binnen de Israëlische staat heel goed mogelijk is en ze herinnert

⁶⁰ Erica van Beek, uitwerking dagboeknotities 1995 – 1996 (april 1996)

zich in dit verband de Arabische taxichauffeur die haar in Jeruzalem naar Yad Vasjem bracht.
Ze werd gewaarschuwd dat dat gevaarlijk was, dat ze gekidnapt kon worden, maar er was
geen vuiltje aan de lucht.

De Joodse identiteit

Rond 1999 begon voor Erica de Joodse identiteit zo belangrijk te worden dat ze ook zich aangesproken voelde door de Joodse rituelen en gebruiken. In dat jaar maakte ze haar eerste Pesach-maaltijd mee bij een vriendin van haar.⁶¹ Maar Erica geeft hier op haar eigen manier invulling aan. Wel als een Joodse vrouw, maar als een vrouw die in haar jeugd protestant moest leven in de Martha Stichting, voor een huwelijk katholiek werd en lid was geweest van het Volle Evangelie. Het geloof in een opperwezen was voor haar niet hetgeen ze zocht. Maar de Joodse gebruiken, die spraken haar zeer aan, ook als een stuk familie-cultuur. Joodse vrienden spelen daar ook een belangrijke rol in, zoals de schrijfster Maartje van Tijn waar Erica jaren brieven naar schreef – de ‘brieven aan Mijntje’.⁶² Ze had Mijntje ontmoet bij een Joodse activiteit. Mijntje schreef boeken geschreven over Joods geloof en achtergronden. Theologische zaken. Israël was voor Erica ook een essentieel onderdeel daarvan. Niet dat Erica de ontorechte brug Jood – Israël maakte, maar wel het Israël als een Joodse Staat. Een thuis voor velen die in Europa niets overhielden, een veilig plek die velen ontheemden zochten en het zoeken van een veilige plek is de rode draad door Erica’s leven.

De overdreven liefde in de jaren zeventig voor Israël werd in de decennia erna ingeruild in een ongekende kritische houding en een zelfs in de diplomatie verpakt antisemitisme. Erica zocht steeds de nuance in het narratief. Ze keek verder wanneer het nieuws op de televisie verhaalde over zogenaamde Israëlische misdaden en vroeg zich af hoe het dan kwam dat een ziekenhuis (in Gaza) geraakt werd. Ze zag dus zowel de wekenlange

⁶¹ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 5 april 1999

⁶² Mijntje Leentje van Tijn, Amsterdam, 2 juni 1933 – Wormer, 7 december 2007

beschietingen vanuit de Gazastrook en het inzetten van burgers door de Palestijnse machthebbers door ze op locaties te zetten die bij een tegenaanval wel tot slachtoffers moest leiden. Maar om de nuance in dit conflict te zoeken, om te kijken naar het verhaal achter de gebeurtenis, is niet iets dat algemeen gewaardeerd wordt. Erica was actief op de 'sociale' media en voor ze het wist kwam ze daar in felle discussies terecht waarbij meer op de man dan op de bal gespeeld werd. Het zoeken naar de nuance en het proberen te begrijpen van een gebeurtenis is iets dat meer mensen doen die Israël kennen en zelf ter plekke hebben kunnen zien wat het conflict inhoudt. In de tien dagen die Erica in Israël doorbracht, had ze aspecten van het conflict kunnen zien en dat zorgde ervoor dat ze ernaar streefde om het objectief te kunnen beschouwen.

De Joodse identiteit heeft voor Erica een aantal stappen doorlopen, van het weten dat moeder Joods was, via een realiseren dat die afkomst de reden was van de moord op haar, via belangrijke contacten in de Joodse wereld naar een Joods-voelen, zonder de noodzaak te voelen om ook naar sjoel (synagoge) te gaan. Ze heeft dat sjoel-bezoek wel geprobeerd en besprak in de tijd dat ze bij het Sinai-centrum kwam welke sjoel ze wilde bezoeken. Ze zag wel wat in de Uilenburgersjoel, maar er was een betaling voor een feest nodig én het bedrag dat ze moest betalen was teveel voor iemand met een uitkering. Ze liet het varen. Verder was het beeld dat ze de rest van haar leven van alles zou moeten bestuderen, het leren van Hebreeuws en de reacties van de begeleider van het Sinai-centrum uiteindelijk de reden dat ze dit pad in haar queeste niet insloeg.⁶³ Erica ontdekte in deze periode in haar leven wel dat het zondebesef sterk verworven is met de christelijke ethiek en als Joden iets zondigs doen ze dat persoonlijk in hun relatie met G'd in orde

⁶³ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 10 september 1999

maken.⁶⁴ Die christelijke ethiek was bij Erica in de Martha-Stichting erin geramd. De Joodse identiteit is tegenwoordig bij Erica overal te zien. Van de chamsa en chai in haar huis tot de Magen David (Davidsster) om haar hals.

Er werd een boom geplant....

Voor Erica werden er tijdens verschillende gelegenheden bomen geplant. Dat gebeurde altijd onverwacht en ze werd nooit van te voren op de hoogte gesteld. Het was altijd als geschenk, en nooit had Erica het gevoel dat ze verdiend had, maar blijkbaar wel dus. De bijbehorende oorkonden hebben een ereplaatsje in haar huis. Erica heeft zeven bomen. Een van de belangrijkste staat in een woud tussen Tel Aviv en Jeruzalem. Dat was de meest bijzondere voor Erica. In dat bos was een enorme brand en het grootste deel van het bos brandde af. Erica herinnert zich dat ze, toen ze met de trein van Jeruzalem naar Tel Aviv ging gekeken heeft of ze het bos kon zien. Deze boom kreeg ze voor het twee jaar lang een koffieochtend regelen voor het Joods Maatschappelijk Werk. Dorien de Gruyter gaf hem en liet daarmee merken hoe fijn ze de ontwikkeling die Erica doormaakte gevonden had. Dorien was belangrijk voor Erica. Zo ging ze mee naar Westerbork en ze ging ook mee naar de begrafenis van Jacob. Maarten was niet bij die begrafenis en Johan ook niet. Maar Dorien, Jessica en Ari wel en Dorien werd een belangrijke vriendin.

⁶⁴ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 14 april 1999

Bloeme

Om meer te leren over haar Joodse achtergrond schreef Erica zich in 2000 in voor een cursus Joodse Cultuur bij Bloeme Evers. Bloeme gaf de cursus bij het Joods Maatschappelijk Werk op de De Laïressestraat 13. De eerste les ging over de kasjroet – het geheel van spijswetten dat bepaalt of iets wel of niet gegeten mag worden. Daarvoor werden de bijbehorende teksten in de Thora gebruikt en die moesten thuis gelezen worden. Erica kon ze dromen, alle namen in de teksten kende ze al. Erica zat bij Bloeme in een heel diverse groep. Enkele studenten, wat oudere mensen, in totaal 12 personen. Na een tijdje raakte Erica in de war van de lessen. Ze voelde de druk om tijdens de cursus de Joodse cultuur vanuit een religieus orthodox standpunt te bekijken, terwijl ze zich tot in haar kern een socialist voelde. Ze wilde zelf denken en niet klakkeloos opvolgen wat er in een boek staat met 613 geboden waar op allerlei manieren mee gesjoemeld kan worden. Ze verwoordde het alsof ze nu moest kiezen voor een dominante man, terwijl ze na al haar levenservaringen niet meer gedomineerd wilde worden.⁶⁵ Begin februari 2000 was het weer tijd voor de cursus en hoewel Erica minder zin had ging ze naar de De Laïressestraat. Daar was niemand van de deelnemers aanwezig en ze bleken, zonder dat Erica daarvan op de hoogte gesteld was, in de sjoel in Amsterdam West bijeen te komen, de sjoel waar Bloeme actief was. Het werd Erica hierdoor duidelijk dat zij een ander beeld had van een cursus over de Joodse cultuur dan dat het werkelijk was. Zij had gedacht dat het ging over literatuur, muziek, beeldende kunst en dergelijke maar het ging in het echt over de Thora en de Tenach en ze voelde dat dit vooral gezien werd vanuit een orthodoxe hoek.⁶⁶ Ze kreeg het er stikbenauwd van en dat vertelde Erica ook aan Bloeme. Bloeme ervaaarde dat probleem niet, zij zag de religie als de basis van

⁶⁵ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 31 januari 2000

⁶⁶ Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 8 februari 2000

de Joodse cultuur en zonder kennis van de religie kon men de Joodse cultuur in haar visie onvoldoende begrijpen. Erica had een heel ander idee. Teleurgesteld stopte Erica met de cursus.

Hartinfarct

En hoewel het leek dat ze nu na de zoektocht en een boek over haar verleden kón vertellen werd de emotionele stress van de verloren jeugd, de moeizame relaties, de emotionele rollercoaster rond het zoeken naar de sporen en het schrijven van een boek, maar ook het emotionele bezoek aan Israël Erica te groot en brak in 1994 haar hart. Het werd allemaal teveel en medisch vertaald kreeg Erica een zwaar hartinfarct.⁶⁷ Het lichaam van Erica floot haar terug en wat ze het ergste vond, was niet het feit dat ze bijna dood was geweest, maar vooral dat ze nu niet meer kon regelen, organiseren en op de barricaden kon klimmen. Het was fysiek onmogelijk geworden. De geest bleek niet sterker dan het lichaam.

De tijd van het herstel was zwaar. Het was kantje-boord geweest en Erica lag veertien dagen in het ziekenhuis. Moeizaam krabbelde ze op. Na het infarct merkte Erica dat ze in een diepe depressie terecht kwam. Ze kwam bij psychiater Jacobs terecht en deze psychiater kreeg haar zover dat ze haar omgeving in Nieuwegein, waar men een beroep op Erica bleef doen, vaarwel zegde en naar Amsterdam verhuisde. Jacobs zag veel in een nieuwe omgeving en de rust die deze omgeving kon brengen. Deze omgeving betekende voor Erica ook een terugkeer naar de oorsprong; het Amsterdam waar zoveel van haar levensverhaal was begonnen. Het Amsterdam van haar vader en moeder.

Er kwam een groep vrienden en vrijwilligers om Erica heen die hielp met opknappen van het huis in Amsterdam en de verhuizing. En in Amsterdam kon ze kiezen uit twee appartementen, beide gelegen in het Sophie Rosenthal Zusterhuis, het zusterhuis op de Nieuwe Keizersgracht dat voor de oorlog bij het Joodse Nieuw Israëlitisch Ziekenhuis hoorde.

⁶⁷ Diana L Wolff, Associate Professor of Sociology and Chair, Jewish Studies Program, *Interview Erica van Beek 11 augustus 2000*, transcriptie 27

Toeval bestaat niet en dat Erica daar terecht kwam, in deze Joodse omgeving, is bijzonder. Erica voelde er zich meteen thuis en ze koos het appartementje met een tuintje en dat licht was. Dat was precies wat ze nodig had. Erica was 64 jaar oud toen ze in dit appartement kwam wonen en ze had het gevoel dat ze op haar eindbestemming was aangekomen.⁶⁸ Toch heeft ze ook aan deze nieuwe omgeving moeten wennen. Van een vierkamerwoning maar een anderhalve kamer-woning. Een dove buurman die zijn televisie altijd heel hard had aanstaan, de verwarmingsbuizen die regelmatig harde knallen gaven, ook midden in de nacht. Maar ook nieuwe vrienden, zoals het echtpaar P. waar ze al snel een warme vriendschap mee opbouwde.⁶⁹ Erica was trots op haar nieuwe huis, en zelfs zo trots dat ze in 2009 de geschiedenis van het huis tijdens een toespraak in de Hollandse Schouwburg vertelde.

In Amsterdam bleef het gevoel bestaan dat het van groot belang is om je nuttig te maken. De depressie bleef en die kwam juist voor uit het gevoel

van nutteloosheid. Waar kwam dat vandaan? Wellicht het voorbeeld van moeder die in Wenen in een uitzichtloze situatie zat maar actief werd, vluchtte, naar Nederland kwam en

⁶⁸ memoires

⁶⁹ Erica van Beek, brieven aan Mijntje, 15 augustus 1998

zich verzette. Dat voorbeeld was een van de belangrijkste pijlers voor Erica. Toen Erica in Amsterdam gesetteld was had ze twee jaar de tijd nodig om bij te komen en verder te herstellen van het infarct. Na twee jaar begon ze voor het Joods Maatschappelijk Werk een koffieochtend te organiseren. Daar stopte ze mee toen ze merkte dat er niets anders gedaan mocht worden dan koffie drinken en de Joodse tradities in ere houden. Er was geen ruimte voor andere zaken, zoals discussies over de politiek en er kwam verloop. Een tijd later begon Erica koffieochtenden te organiseren in het Sophie Rosenthal Zusterhuis. Ze bleef in deze periode onder strenge medische controle die ze zelf afbouwde. Ze voelde zich in het ziekenhuis niet serieus genomen door met name de cardiologen. Na het vertrek van haar arts, de (Joodse) Van der Wieken, waar ze erg blij mee was bij het OLVG, is het niet meer goed gekomen. Te vaak werd Erica geconfronteerd met zelfingenomen jongemannen die oordeelden dat ze zich aanstelde over de pijn die ze voelde als gevolg van bindweefselwildgroei (een bijwerking van de statines). Het zorgde ervoor dat er helemaal klaar mee raakte om zich te onderwerpen aan deze fysiek en sociaal nare bezoeken. En Erica stelt dat op een gegeven moment het lijf op is. Ze wil geen behandelingen meer en alles wat haar lijf belast hoeft niet meer. Ze ziet dat als een vorm van omgaan met oud worden, ziek zijn en dood gaan.

Erica pakte heel voorzichtig de draad weer op en ging weer wat activiteiten uitvoeren en dat kwam ook naar voren in het lidmaatschap van GroenLinks.⁷⁰

Hartpatiënt blijf je voor altijd, maar rond 1999 constateerde de arts van Erica, Van der Wieken, dat er geen reden kon zijn waarom Erica niet nog enkele tientallen jaren aan haar

⁷⁰ Erica van Beek, brieven aan Mijntje, 14 april 1998

leven kon toevoegen.⁷¹ Van der Wieken gaf Erica door deze mededeling rust. Wanneer het hart weer eens 'gek deed' was dat na zijn uitspraken vaak geen reden meer voor paniek.

⁷¹ Erica van Beek, brieven aan Mijntje, 24 augustus 1999

Internet

Internet werd een belangrijk deel van het bestaan van Erica nadat haar leeftijd en lichaam het haar steeds meer onmogelijk maakte om nog fysiek hulp te verlenen of om op de barricaden te klimmen. Het werd haar verbinding met de wereld en Erica werd er afhankelijk van. Wanneer haar computer haperde en ze niet dat kon doen wat belangrijk voor haar was, beïnvloedde haar dat. Ze raakte haar venster op de wereld kwijt.

De levensverhalen rond de zoektocht naar haar moeder legde Erica vast in haar boek, maar ook in blogs en op Facebook werd ze een zeer actief gebruikster. Internet werd niet alleen een middel om de wereld van buiten naar binnen te halen, maar ook een middel om haar verhaal naar buiten te brengen. Het verhaal over haar moeder en haar jeugd, de tijd in de Martha-Stichting, op het internet vond Erica meer en meer achtergrondinformatie over deze tijd én vond ze lotgenoten. Ze was niet de enige die de Martha-Stichting als een tijd in haar leven ervaren had die nooit zo had mogen zijn. Ook in het verhaal rond haar Joodse afkomst en christelijke opvoeding vond ze lotgenoten waarmee ze een uitgebreide correspondentie gingen voeren. De herkenning van het verhaal van en bij anderen was van groot belang.

De nadelen van het internet werden langzamerhand ook duidelijk. Erica bleef haar hele leven een socialist, ook in de tijd dat de maatschappij verrechtste en een links geluid niet meer gewaardeerd werd. En Erica liet het linkse geluid wel horen. Het ging in de maatschappij al lang niet meer om solidariteit, de samenleving werd steeds egocentrischer. De felle discussies op Facebook werden soms een dagtaak, een discussie op internet wordt vaak feller gevoerd dan wanneer mensen elkaar zien en wanneer de opponent een mens wordt waartegen je niet lukraak alles kan roepen. Vooral op Facebook werd van alles geroepen, en ontaarden discussies maar al te vaak in wie het laatste woord kon hebben en

ging het al lang niet meer op de inhoud. En sites als Facebook hebben nog meer nadelen. De hoeveelheid onbetrouwbaar nieuws is groot en nauwelijks te onderscheiden van echte gebeurtenissen. Negatief nieuws domineert sterk. Oude berichten worden gerecycled en duiken keer op keer op, steeds weer angst en ongenoegen zaaiend. Dat is zeker niet een goed idee voor een hartpatiënt op leeftijd en keer op keer verkeerde Erica in nare discussies, waarbij iedereen, zonder enige kennis van zaken, een duit in het zakje moest doen of olie op het vuur moest gooien.

Later

Jarenlang had ze het gevoel geen kinderen meer te hebben. Jacob was er niet meer, Ari wilde lange tijd nauwelijks contact en ook het contact met Jessica was voor haar gevoel weg.

Bij het schrijven van *Twee vrouwen en een Jas* vertelt ze dat ze nu pas kon voelen dat de kern van haar verdriet er al was toen ze naar de Martha Stichting ging. Nu ze zo het verleden aankijkt voelt ze dat die pijn, die er toen al was, nooit meer weggegaan is.

De rest van haar leven heeft ze er alles aan gedaan om die pijn op te lossen, weg te werken (letterlijk), goed te maken; alles om dat tot rust te kunnen brengen. Ze voelt zich door Fedja Jacobs, haar psychiater, gezien en erkend. Hij lijkt de omvang van deze pijn begrepen te hebben en haar daarin serieus genomen hebben. Hij heeft, zo beschrijft Erica, herkend dat het haar niet zou lukken om los te komen van die pijn. Daarin serieus genomen te zijn geworden voelt ontzettend waardevol.

De reden van Erica voor dit boek

Het laatste wat Erica kan doen is om die oude pijn betekenis te geven is haar verhaal te vertellen. Een verhaal van hoop. Waarin iemand zo diep moet gaan en waarbij het ondanks alles mogelijk is om er toch weer bovenuit te komen en uiteindelijk weer rust en geluk te vinden. Met inbegrip van die pijn, zo blijkt nu. Dus niet zonder die pijn. Maar ook: niet zonder geluk. En dat is wat ze de wereld graag nalaat. Laten zien wat oorlog stuk maakt. En laten zien dat een mens zo veerkrachtig is dat geluk niet onmogelijk blijkt in een leven als dat van haar.

Niet reanimeren

Al voor het zware hartinfarct dacht Erica na over het bestaan, ziek zijn en de dood. Vandaar dat ze in 1999 aan Mijntje schreef dat ze toen al een papier in haar huis had liggen, goed zichtbaar, met 'niet reanimeren' er op.⁷² Het was voor haar niet een uiting van depressiviteit dat ze op deze manier tegen het leven en de dood aankeek. Ze wilde alles rond het infarct en het reanimeren niet nogmaals meemaken en er nog slechter uitkomen. het wisselgeld van het hartinfarct was voor Erica te veel. En dat stelt in 2018 Erica nog steeds. Ze gaat niet meer naar de controles van haar hart, ze heeft wel haar medicijnen en hoewel ze haar leven als voltooid ziet hoopt Erica dat ze de publicatie van dit boek zal meemaken.

⁷² Erica van Beek, Brieven aan Mijntje, 4 april 1999

Nawoord

De publicatie van dit boek heeft Erica niet meegemaakt. Na het schrijven volgde er een moeizame tocht langs uitgevers. Erica, Jessica en ik besloten het manuscript even te laten liggen en te gaan kijken naar de mogelijkheid om het als e-book uit te geven.

Erica overleed op 4 mei 2019 in bijzijn van Jessica. Ze was op. Het leven was klaar, ze was moe, en Jessica zei me, toen ze me belde, dat het helemaal goed was.

Baruch dayan ha'emet

Erica was zeer betrokken bij Warchild. Het was haar wens dat deze organisatie verder wordt gesteund. U kunt na het lezen van dit boek Warchild steunen via hun site, <https://www.warchild.nl/>. Daar vindt u gegevens over doneren, doe dit dan met de vermelding 'ter herinnering aan Erica van Beek'.

Erica wilde dat dit verhaal zou worden doorverteld. Op de dag van haar uitvaart is dit boek als pdf gepubliceerd.

Amsterdam, 13 mei 2019.

Met dank aan:

Erica van Beek

Jessica de Vries

Antoinet Nijssen, Noord-Hollands Archief

Esti Cohen, Joods Maatschappelijk Werk

J F Seijlhouwer, Vrije Universiteit, Archief Martha Stichting

Illustraties:

Archief Erica van Beek